

UNIVERZITET CRNE GORE
FILOLOŠKI FAKULTET NIKŠIĆ

Gorica Harović

**VALENTNOST DEVERBATIVNE IMENICE U NJEMAČKOM I CRNOGORSKOM
JEZIKU**

MAGISTARSKI RAD

Nikšić, 2018. godine

UNIVERZITET CRNE GORE
FILOLOŠKI FAKULTET NIKŠIĆ

Gorica Harović

**VALENTNOST DEVERBATIVNE IMENICE U NJEMAČKOM I CRNOGORSKOM
JEZIKU**

MAGISTARSKI RAD

Nikšić, 2018. godine

PODACI I INFORMACIJE O MAGISTRANDU:

Ime i prezime: Gorica Harović

Datum i mjesto rođenja: 12.06.1992. godine u Nikšiću

Naziv završenog osnovnog studijskog programa i godina završetka studija:

Studijski program za njemački jezik i književnost; godina završetka 2015.

INFORMACIJE O MAGISTARSKOM RADU:

Naziv postdiplomskog studija: Studijski program za njemački jezik i književnost

Smjer: Nauka o jeziku

Naslov rada: Valentnost deverbativne imenice u njemačkom i crnogorskom jeziku

Fakultet/Akademija na kojoj je rad odbranjen: Filološki fakultet Nikšić

UDK, OCJENA I ODBRANA MAGISTARSKOG RADA:

Datum prijave magistarskog rada: 12.06.2017.

Datum sjednice Vijeća na kojoj je prihvaćena tema: 03.11.2017.

Komisija za ocjenu teme i podobnosti magistranda:

1. prof. dr Smilja Srdić
2. prof. dr Annette Đurović
3. prof. dr Sonja Nenezić

Mentor: prof. dr Smilja Srdić

Komisija za ocjenu rada:

1. prof. dr Smilja Srdić
2. prof. dr Annette Đurović
3. prof. dr Sonja Nenezić

Komisija za odbranu rada:

1. prof. dr Smilja Srdić
2. prof. dr Annette Đurović
3. prof. dr Sonja Nenezić

Lektor: Valentina Knežević

Datum odbrane: 26.06.2018.

Datum promocije:

Predgovor

Tema magistarskog rada inspirisana je višegodišnjim proučavanjem sintakse njemačkog jezika prema modelu gramatike zavisnosti. U radu je posebna pažnja posvećena nominalnoj frazi, oblasti koja je zbog svoje aktuelnosti, ali i nedostatka empirijskih studija, vrlo interesantna za lingvistička istraživanja. Dodatni povod za istraživanje bilo je pitanje primjenljivosti gramatike zavisnosti u kontrastivnim lingvističkim istraživanjima, sa ciljem da se teorija valentnosti približi i crnogorskoj lingvistici.

S obzirom na kompleksnost teme, od velike pomoći u radu bio je studijski boravak na Univerzitetu u Hajdelbergu i pristup obimnoj stručnoj literaturi. Posebnu zahvalnost za dragocjene savjete, stručne smjernice i inspiraciju dugujem svojoj mentorki, prof. dr Smilji Srdić.

FILOLOŠKI FAKULTET NIKŠIĆ

Kandidat: Gorica Harović

Tema magistarskog rada: Valentnost deverbativne imenice u njemačkom i crnogoskom jeziku

Apstrakt

U lingvističkoj nauci valentnost je prvenstveno tumačena kao svojstvo glagola, dok je valentnost imenica, iako prihvaćena kao jezička pojava, ostala stručno zanemarena i nedovoljno definisana. U dosadašnjim istraživanjima zabilježene su podudarnosti između valentnosti imenica i glagola sa kojima su one u bliskoj semantičkoj vezi (deverbativne imenice), što navodi na pretpostavku da imenice, procesom nominalizacije, u semantičkom i sintaksičkom smislu „nasljeđuju“ valentnost od glagola. U skladu sa tim, predmet istraživanja u ovom radu predstavljaju klase dopuna uz deverbativnu imenicu u njemačkom i crnogorskom jeziku – pritom su uzete u razmatranje deverbativne imenice iz semantičke klase *nomina actionis* i *nomina acti*.

Za korpus istraživanja odabrani su tekstovi iz njemačkih i crnogorskih dnevnih novina – analizirani su primjeri nominalnih fraza sa deverbativnom imenicom kao nukleusom fraze. Metodom kontrastivne analize ukazalo se na formalne korespondencije, ali i razlike u realizovanju određene dopune u njemačkom i crnogorskom jeziku. U statističkoj analizi ispitivana je frekventnost dopuna, kao i njihova najčešća forma i pozicija u nominalnoj frazi.

Istraživanje je pokazalo da deverbativne imenice, uprkos procesima leksikalizacije, zadržavaju svojstvo valentnosti. Kontrastiranjem njemačkog i crnogorskog jezika zabilježene su podudarnosti u realizaciji određenih klasa dopuna. Posmatranje valentnosti imenice sa aspekta valentnosti glagola pokazalo se opravdanim i smislenim, jer deverbativne imenice nasljeđuju od glagola ne samo leksičko značenje, već i njihovu valentnost.

Rezultati dobijeni empirijskim istraživanjem mogli bi da posluže usavršavanju ili mijenjanju postojećih teorijskih postavki u oba jezika, dok bi sličnosti i razlike u realizaciji klasa dopuna mogle da nađu svoju uspješnu primjenu u nastavi stranih jezika i leksikografiji.

Ključne riječi: semantička i sintaksička valentnost, deverbativna imenica, klase dopuna, nominalizacija

Abstract

In linguistics, valency has been regarded primarily as a property of verbs, while noun valency, despite being acknowledged as a linguistic concept, has been neglected and insufficiently defined. The previous studies have indicated the correspondence between the valency of nouns and verbs closely related from the semantic point of view (deverbal nouns), while leads to the assumption that nouns „inherit“ the semantic and syntactic valence from the verbs within the process of nominalization. Accordingly, the subject of this paper refers to the deverbal noun and the complement classes it takes in German and Montenegrin. In particular, the semantic categories of *nomina actionis* and *nomina acti* are taken into consideration.

The corpus used in this study is composed of a collection of texts taken from the German and Montenegrin daily newspapers. The instances of noun phrases with the deverbal noun functioning as the phrase head are analysed. The method of contrastive analysis is applied in order to indicate the formal correspondence as well the differences with respect to the realization of a certain complement in German and Montenegrin. The frequency of complements, their most common form, and their position in the noun phrase are explored by means of statistical analysis.

This research indicates that the deverbal nouns maintain the property of valency in spite of lexicalization processes. The correspondence concerning the realizations of specific complement classes in German and Montenegrin is registered. Therefore, a survey of noun valency from the aspect of verb valency seems fully justified and significant. Not only do deverbal nouns inherit the lexical meaning from verbs, but also their valency.

The empirical results of the study could be used from improving or modifying present theoretical notions in both languages, while all those similarities and differences concerning the realization of complement classes could make a relevant contribution to foreign language teaching and lexicography.

Keywords: semantic and syntactic valence, deverbal noun, complement classes, nominalization

Sadržaj

Predgovor.....	1
Apstrakt.....	2
I Uvod	7
II Teorijski okvir rada	9
1. Gramatika zavisnosti i teorija valentnosti.....	9
2. Nominalna fraza i njeni sateliti	16
2.1. Valentnost imenice	20
2.1.1. Istraživanja i problemi u definisanju valentnosti imenica.....	21
2.1.1.1. Wolfgang Teubert.....	22
2.1.1.2. Otto Behagel/Hennig Brinkmann/Wilhelm Bondzio	24
2.1.1.3. Bengt Sandberg	26
2.1.1.4. Karl-Ernst Sommerfeldt/Herbert Schreiber.....	28
2.1.1.5. Gerhard Helbig	30
2.1.1.6. Johannes Erben.....	32
2.1.1.7. Klaus Welke	33
3. Pojam deverbativna imenica – morfološki kriterijum	39
3.1. Nominalna fraza sa deverbativnom imenicom	42
3.1.1. Klase dopuna uz deverbativnu imenicu	43
III Metodološki okvir rada	44
1. Hipoteza.....	44
2. Kontrastivna analiza.....	44
3. Korpus istraživanja	44
IV Analiza korpusa	47
1. Dopuna u genitivu.....	47
1.1. Subjekatski genitiv	47
1.1.1. Subjekatski genitiv u njemačkom jeziku.....	47
1.1.2. Subjekatski genitiv u crnogorskom jeziku	51
1.1.3. Tabelarni prikaz subjekatskog genitiva i konkurentnih formi u njemačkom i crnogorskom jeziku.....	53

1.2.	Objekatski genitiv.....	54
1.2.1.	Objekatski genitiv u njemačkom jeziku.....	54
1.2.2.	Objekatski genitiv u crnogorskom jeziku.....	57
1.2.3.	Tabelarni prikaz objekatskog genitiva i konkurentnih formi u njemačkom i crnogorskom jeziku.....	60
1.3.	Ablativni genitiv.....	61
1.3.1.	Ablativni genitiv u crnogorskom jeziku.....	61
1.3.2.	Tabelarni prikaz ablativnog genitiva u crnogorskom jeziku.....	62
2.	Dopuna u dativu.....	62
2.1.	Dopuna u dativu u crnogorskom jeziku.....	62
2.2.	Tabelarni prikaz dopune u dativu u crnogorskom jeziku.....	63
3.	Prepozitivna dopuna.....	64
3.1.	Prepozitivna dopuna u njemačkom jeziku.....	64
3.2.	Prepozitivna dopuna u crnogorskom jeziku.....	67
3.3.	Tabelarni prikaz prepozitivne dopune u njemačkom i crnogorskom jeziku.....	68
4.	Direktivna dopuna.....	69
4.1.	Direktivna dopuna u njemačkom jeziku.....	69
4.2.	Direktivna dopuna u crnogorskom jeziku.....	70
4.3.	Tabelarni prikaz direktivne dopune u njemačkom i crnogorskom jeziku.....	71
5.	Instrumentalna dopuna.....	72
5.1.	Instrumentalna dopuna u crnogorskom jeziku.....	72
5.2.	Tabelarni prikaz instrumentalne dopune u crnogorskom jeziku.....	72
6.	Verbativna dopuna.....	73
6.1.	Verbativna dopuna u njemačkom jeziku.....	73
6.2.	Verbativna dopuna u crnogorskom jeziku.....	74
6.3.	Tabelarni prikaz verbativne dopune u njemačkom i crnogorskom jeziku.....	74
V	Statistička analiza.....	76
VI	Zaključak.....	82
	Simboli i skraćenice.....	84
	Literatura.....	85

I Uvod

Objavlivanjem djela „Éléments de syntaxe structurale“ 1959. godine, francuski strukturalista Tenijer (fr. Lucien Tesnière) uvodi novi pristup u analizi strukture rečenice – tzv. teoriju valentnosti, kojom se vidno udaljava od pristupa tradicionalne gramatike. Osnovu njegove teorije čini valentnost, termin koji je preuzet iz hemije i označava sposobnost jezičkih jedinica da vezuju za sebe određene elemente. Ovu sposobnost Tenijer prije svega pripisuje glagolu, koji time postaje strukturni centar rečenice.

Tenijerova ideja o valentnosti počinje vremenom da dobija na popularnosti, da bi, zahvaljujući doprinosu i radu njegovih sljedbenika, danas predstavljala osnovu jednog od najprimjenljivijih gramatičkih modela u njemačkoj lingvistici. Iako njegova teorija valentnost pripisuje samo glagolima, ubrzo postaje jasno da je posjeduju i druge vrste riječi, prije svega imenice i pridjevi.

Na temu valentnosti imenice danas postoje brojni radovi, ali i podijeljena mišljenja – neki gramatičari polaze od toga da su sve imenice avalentne, drugi smatraju da se valentnost imenica (deverbativnih i deadjektivnih) može dovesti u semantičku (derivacionu) vezu sa valentnošću glagola i pridjeva, dok treći zastupaju mišljenje da bi valentnost imenica trebalo izučavati kao jedinstvenu jezičku pojavu, tačnije kao sistem za sebe (fr. „System sui generis“) (Hözlner 2007: 3).

Tema magistarskog rada odnosi se na drugi po redu navedeni stav – valentnost deverbativnih imenica u njemačkom i crnogorskom jeziku. Polazi se od mišljenja da semantičke klase *nomina actionis* i *nomina acti*, nominalizacijom zadržavaju, odnosno „nasljeđuju“ valentnost glagola (njem. „Hypothese der Valenzvererbung“). Prema Velkeu (2011: 253), riječ je o nasljeđivanju sintaksičko-semantičke valentnosti – deverbativna imenica preuzima rečenične dopune u semantičkom smislu, ali se one, zbog razlike u konstrukciji nominalne i verbalne fraze¹, realizuju u izmijenjenoj morfosintaksičkoj formi: u drugom padežu ili u formi prepozitivne fraze.

¹ Termin „verbalna fraza“ odnosi se na rečenicu u kojoj je glagol nosilac fraze (Engel 1996: 22).

U skladu sa tim, predmet istraživanja rada predstavljaju klase dopuna uz deverbativnu imenicu u njemačkom i crnogorskom jeziku. Vodeći se Engelovom (2004) definicijom i klasifikacijom atributa uz imenicu, pod dopunama se podrazumijevaju oni atributi koji su uslovljeni valentnošću imenice, tj. specifični za određenu potklasu imenica (njem. „subklassenspezifisch“).

Kao jezička baza istraživanja poslužiće njemačke i crnogorske dnevne novine. Strukturu rada čine dva dijela – u prvom dijelu prezentuju se teorijsko-metodološka polazišta rada, dok se u drugom, istraživačkom dijelu, analiziraju primjeri iz korpusa i vrši statistička obrada podataka. Analiza korpusa obuhvata sljedeće korake: prvo se, prema klasama dopuna, analiziraju primjeri nominalnih fraza sa deverbativnom imenicom kao nukleusom. Time se želi ukazati na formalne korespondencije, ali i na razlike u realizovanju određene dopune u njemačkom i crnogorskom jeziku. U okviru statističke analize, utvrđuju se frekventnost dopune, njena najčešća forma i pozicija u nominalnoj frazi.

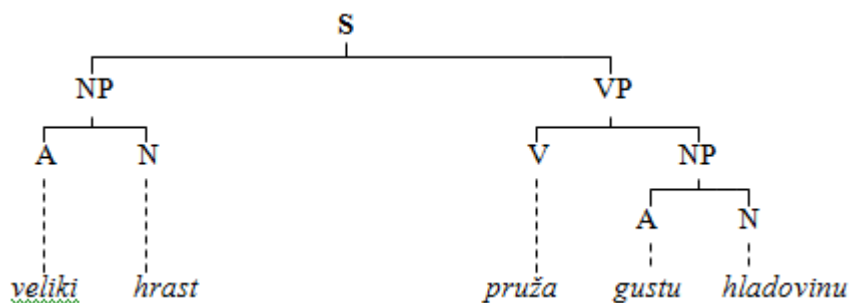
Za valentnost glagola i imenica važi isto pravilo – zanemarivanjem ili nedovoljnim poznavanjem ovog svojsta, generisali bi se nekorektni iskazi. Posljednjih godina u porastu je interesovanje za proučavanje kompleksnih nominalnih struktura (Hözlner 2007: 3). Razlog tome je pojava tzv. „nominalnog stila“ – tendencija ka sve većoj upotrebi imeničnih struktura u odnosu na verbalne, najčešće zabilježene u funkcionalnim stilovima jezika (administrativnom, naučnom, publicističkom i dr.). Teorija valentnosti se pokazala vrlo produktivnom i praktičnom u analizi kompleksnih nominalnih fraza, naročito u primijenjenoj lingvistici (nastavi stranog jezika i leksikografiji), ali i u kontrastivnim istraživanjima, gdje je jedan od kontrastiranih jezika njemački. S obzirom na važnost i aktuelnost teme, rad bi imao višestruku svrhu – rezultati dobijeni empirijskim istraživanjem mogli bi da posluže usavršavanju ili mijenjanju postojećih teorijskih postavki u oba jezika; sličnosti i razlike u realizaciji klasa dopuna mogle bi da nađu svoju uspješnu primjenu u nastavi stranih jezika; kontrastivnom analizom jezičkih pojava sa aspekta gramatike zavisnosti, približio bi se navedeni gramatički model crnogorskoj lingvistici i time eventualno otvorila nova polja za istraživanje.

II Teorijski okvir rada

1. Gramatika zavisnosti i teorija valentnosti

Prema tradicionalnoj gramatici, strukturu rečenice čine dva najvažnija rečnična dijela: subjekat i predikat. Sličan opis primjenjuje i gramatika konstituenata² („Konstituentengrammatik“) – u sintaksičkoj analizi rečenica se dijeli na njene neposredne **konstituente**³, pri čemu se obično dvije po dvije jedinice sjedinjuju u jedinicu višeg reda, npr. pridjev i imenica u nominalnu frazu, glagol i nominalna fraza u verbalnu frazu i, konačno, nominalna i verbalna fraza u rečenicu (Žepić 1975: 18). Grafički prikaz rečnične strukture izgleda ovako:

Primjer: *Veliki hrast pruža gustu hladovinu.*

(Žepić 1975: 18)

Posmatranjem grafika uočava se hijerarhijski odnos među elementima rečnične strukture. Da kombinatorika elemenata počiva na principu međusobne hijerarhijske zavisnosti uočava i

² Gramatiku konstituenata razvili su Rulon S. Vels i Čarls Hoket (eng. Rulon S. Wells i Charles Hockett) 60-ih godina XX vijeka, u vrijeme američkog strukturalizma. Prema ovom gramatičkom modelu Noam Čomski (eng. Noam Chomsky) razvio je generativnu transformativnu gramatiku, čija istorija počinje objavljivanjem njegove prve knjige „Syntactic structures“ 1957. godine. Iako ih mnogi smatraju relativno bliskim, generativna gramatika ima za cilj da uoči univerzalne jezičke strukture, dok se gramatika zavisnosti više bavi uočavanjem razlika i osobnosti na nivou pojedinačnih jezika (Hrustić 2010: 6-8).

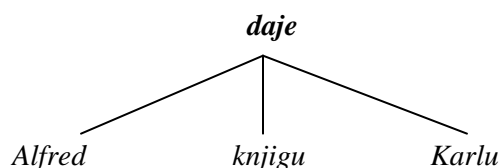
³ „Konstituente su jezičke jedinice koje predstavljaju sastavni dio većih jezičkih jedinica. U tom smislu je riječ konstituenta fraze, dok je fraza konstituenta nadređene fraze, odnosno rečenice. Konstituente su, dakle, nadređeni pojam, dok su fraze i riječi podređeni pojmovi. Ili drukčije rečeno – svaka fraza, odnosno svaka riječ je konstituenta, ali svaka konstituenta nije fraza, odnosno riječ.“ (Dürscheid 2012: 29; prevod – G.H.)

francuski lingvista Tenijer u svom djelu „Éléments de syntaxe structurale“ iz 1959. godine. Tenijer daje prvi sistematski prikaz sintakse sa glagolom kao strukturnim centrom – funkcija glagola u rečenici poistovjećuje se sa funkcijom atoma u hemiji – oboje posjeduju osobinu da vezuju određene elemente za sebe:

Man kann so das Verb mit einem Atom vergleichen, an dem Häkchen angebracht sind, so dass es – je nach der Anzahl der Häkchen – eine wechselnde Zahl von Aktanten an sich ziehen und in Abhängigkeit halten kann. Die Anzahl der Häkchen, die ein Verb aufweist, und dementsprechend die Anzahl der Aktanten, die es regieren kann, ergibt das, was man die Valenz des Verbs nennt. (Tesnière 1959: 161)⁴

Prema Tenijeru, grafički prikaz rečenične strukture izgleda ovako:

Primjer: *Alfred daje Karlu knjigu.*

(Tesnière 1980: 93, citirano prema Hrustić 2010: 93)

Ovakav gramatički pristup označio je početak **teorije valentnosti** („Valenztheorie“) i **gramatike zavisnosti** („Dependenzgrammatik“). Glagol, kao strukturni centar rečenice, nalazi se na vrhu hijerarhijske strukture. Povezanost elemenata Tenijer naziva **koneksijom** (fr. „connexion“), a elemente koneksije **regens** (fr. „régissant“) i **dependens** (fr. „subordonné“). Regens je upravni element u rečenici - u navedenom primjeru to je glagol *daje*, dok su dependensi njegovi zavisni elementi – *Alfred*, *knjigu* i *Karlu*.

Zavisni rečenični elementi se dalje dijele na **aktante** (fr. „actants“) i **okolnosti**⁵ (fr. „circonstans“). U aktante se ubrajaju imenice ili njihovi ekvivalenti, dok u okolnosti spadaju

⁴ „Glagol je moguće uporediti sa atomom i vezama koje on ostvaruje – od broja veza koje može da uspostavi zavisi i broj dopuna koje glagol može da vezuje za sebe. Broj veza, odnosno broj dopuna koje glagol regira definiše se valentnošću glagola.“ (prevod – G.H.)

⁵ U pitanju je prvobitni prevod Tenijerovog termina „circonstant“ koji na njemačkom jeziku znači „Umstand“, odnosno „okolnost“ (up. Hrustić 2010: 18). Vremenom su se razvili različiti termini za dopune i za dodatke – za dopune se, pored „Ergänzungen“, koriste i termini „Aktanten“, „Mitspieler“, „Valenzpartner“, „Komplemente“,

priloške odredbe (za mjesto, vrijeme, način i dr.). Specifičnost aktanata u odnosu na okolnosti se ogleda u tome što njihov broj zavisi od valentnosti glagola – Tenijerova klasifikacija glagola prema valentnosti obuhvata četiri grupe:

1. **Avalentni glagoli** – ne vežu aktante. U njih spadaju bezlični glagoli:

Er regnet. (Pada kiša.)

2. **Monovalentni glagoli** – vežu za sebe jedan aktant. To su u tradicionalnom smislu intranzitivni ili apsolutni glagoli:

Alfred schläft. (Alfred spava.)

3. **Dvovalentni glagoli** – vežu za sebe dva aktanta. U tradicionalnom to su smislu tranzitivni glagoli:

a) aktiv: *Alfred schlägt Bernhard. (Alfred udara Bernharda.)*

b) pasiv: *Bernhard wird von Alfred geschlagen. (*Bernhard je udaran od strane Alfreda.)*

c) refleksiv: *Alfred betrachtet sich. (Alfred se posmatra.)*

d) reciprok: *Alfred und Bernhard unterhalten sich. (Alfred i Bernhard razgovaraju.)*

4. **Trovalentni glagoli** – takođe tranzitivni, prije svega glagoli govorenja i davanja:

Alfred sagt Karl „Guten Tag“. (Alfred kaže Karlu „Dobar dan“.)

Alfred gibt Karl das Buch. (Alfred daje Karlu knjigu.) (Tesnières 1980: 162-180, citirano prema Hrustić 2010:16)

Razliku između aktanta/dopune i okolnosti/dodatka Tenijer objašnjava na sljedeći način: za razliku od dopuna, koje su obavezni rečenični elementi („sind syntaktisch notwendig“), dodaci mogu da se izostave u rečenici, a da se pritom ne naruši gramatičnost iskaza („sind weglassbar“)⁶. Time Tenijer uvodi centralni predmet diskusije u teoriju valentnosti, a to je pojmovno razgraničenje između dopuna i dodataka⁷.

„Partizipanten“ i „Argumente“, dok se za dodatke koriste „Zirkumstanten“, „Umstandsbestimmungen“, „freie Angaben“, „Supplemente“, „Modifizierer“ i „Adjunkte“ (up. Melčuk 2004: 6; Storrer 2003: 766).

⁶ Tenijerova teorija valentnosti ovdje ostaje nedorečena – postavlja se pitanje, da li kod glagola *liegen* priloška odredba za mjesto predstavlja dopunu ili dodatak uz glagol? Tenijer navodi formalni kriterijum: prepozitivne fraze su uvijek dodaci, dok su nominalne fraze dopune. Suprotno dokazuje rečenični primjer *Er verzichtet auf sein Recht*, gdje prepozitivna fraza ne smije da se izostavi. Dodatna nejasnoća se javlja u interpretaciji termina „syntaktische

Tenijerovu misao je kasnije preuzeo i modificovao njemački lingvista Ulrich Engel⁸ (njem. Ulrich Engel). Danas se sve veći broj lingvista (uključujući i autora ovog rada) opredjeljuje za Engelovu noviju i moderniju podjelu na dopune i dodatke. U nastavku će biti prikazane njegove najznačajnije teorijske postavke (Engel 1994, 1996, 2004).

Prema Engelu, **riječi** se ne upotrebljavaju kao izolovane jezičke cjeline, već se javljaju u kompleksnim jezičkim strukturama, najčešće kao **grupa riječi** („Wortgruppen“). Ako se grupa riječi posmatra izolovano, bez obzira na njeno okruženje u rečenici, onda se koristi termin **fraza** („Phrase“). U frazi su sve riječi u dependencijalnom odnosu. Riječ koja je **nosilac/jezgro/nukleus** fraze („Kopf, Nukleus“) služi za klasifikaciju fraze, tj. daje frazi ime – u nominalnoj frazi je imenica nosilac fraze; u prepozitivnoj frazi je predlog itd. Nukleus fraze je upravni element ili **regens**, dok su ostale riječi u frazi njegovi **dependensi**, odnosno zavisni elementi⁹.

Notwendigkeit“ – u rečenici *Hab keine Zeit*, subjekat je na sintaksičkom planu izostavljen, dok je rečenica ostala gramatički korektna. Tenijer ovdje zanemaruje komunikativni kontekst, u kojem realizacija subjekta nije obavezna (Dürscheid 2012: 115).

⁷ „Na Tenijerovu se teoriju u njemačkoj lingvistici nadovezao Gerhard Helbig. Helbig (1988) pod valentnošću podrazumijeva sposobnost glagola da otvara u rečenici prazna mjesta koja se moraju ili mogu popuniti. Ovdje Helbig uvodi bitnu dihotomiju koja će obilježiti znatan dio njegovih radova: on, naime, pravi razliku između obligatornih (ne mogu se izostaviti) i fakultativnih (mogu se izostaviti) aktanata s jedne strane i slobodnih dodataka s druge strane. Razliku između aktanata i dodataka Helbig vidi u činjenici da su aktanti vezani za valenciju glagola, dakle njihov broj i vrsta su fiksni, dok su dodaci nevezani za glagol i mogu se pojavljivati u gotovo svakoj rečenici. Razlika između obligatornih i fakultativnih aktanata će predstavljati i osnovnu razliku u poimanju gramatike zavisnosti kod mnogih lingvista; ovu razliku uklonit će Engel tvrdnjom da ovakvu podjelu sam Tenijer nikada nije napravio (...).“ (Hrustić 2010: 16)

⁸ Engel je zaslužan za uklanjanje brojnih nesporazuma u teoriji valentnosti, kao i afirmaciju Tenijerove misli u njemačkoj lingvistici. Pored prevoda Tenijerove strukturalne sintakse na njemački jezik, Engel (1994: 97) je precizirao misao svog prethodnika: „Upitno je da li su svi brižljivo pročitali svog Tenijera sve dok vide bitnu razliku u tome da su dopune obligatorne (to Tenijer nikada nije rekao), a da se dodaci mogu izostaviti (ovo je Tenijer rekao: „le circosant est essentiellement facultatif“, dakle: „Dodatak je u svojoj suštini fakultativan“)“ (prevod – G.H.)

⁹ „O dependencijalnom odnosu između dva elementa može se govoriti ako je pojava jednog elementa (regens) preduslov za pojavu drugog elementa (dependens). Pritom jedan regens može biti preduslov za pojavu više dependensa.“ (Srđić 2010: 48). Srđić dalje navodi primjer: „Pojava glagolskog oblika *čitam* je preduslov za pojavu imenice *knjigu* (*čitam knjigu*), glagolskog oblika *sećam se* preduslov za pojavu imenice *prijatelja* (*sećam se prijatelja*). Kako se međuzavisnost jezičkih elemenata manifestuje ne samo u rečenici već i u nižim jezičkim

Često i sami dependensi imaju elemente koji od njih zavise (svoje dependense), što potvrđuje sljedeća fraza:

Primjer: *die Dame aus Debrecen mit dem grünen Hut / dama iz Debrecina sa zelenim šeširom:*

(Engel 2004: 15)

Na osnovu dijagrama primjećuje se da svaka riječ ima svoje individualno jezgro. Ako se uzme u obzir kompletna konstrukcija fraze, u kojoj svi elementi zavise od jedne riječi (u ovom slučaju od riječi *Dame / dama*), ti elementi postaju **sateliti** fraze („Satelliten“). Riječ *Dame*, kao nukleus fraze, ima tri dependensa: *die*, *aus* i *mit* i istovremeno tri satelita: *die*, *aus Debrecen*, *mit dem grünen Hut*. U crnogorskom su zastupljena dva dependensa (*iz* i *sa*) i dva satelita (*iz Debrecina* i *sa šeširom zelenim*).

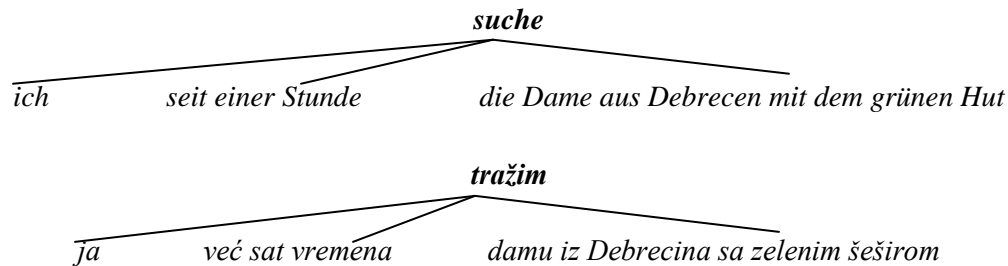
Na nivou rečenice, svaka fraza dobija svoju sintaksičku funkciju i postaje **sintaksički član** („erscheint als syntaktisches Glied“):

Primjer:

- *Ich suche seit einer Stunde die Dame aus Debrecen mit dem grünen Hut.*
- *Ja već sat vremena tražim damu iz Debrecina sa zelenim šeširom.*

Grafički prikaz rečničnih primjera izgleda ovako:

strukturama, tako je imenica *knjiga* preduslov za realizaciju prideva *interesantna* (*interesantna knjiga*) a imenica *prijatelji* preduslov za realizaciju determinativa (*moji prijatelji*).“ (*ibid.* 48)

(Engel 2004:15)

Nukleus rečenice je lični glagolski oblik *suche* / *tražim* koji ima tri rečenična člana: *ich* / *ja* (subjekat), *die Dame aus Debrecen mit dem grünen Hut* / *dama iz Debrecina sa zelenim šeširom* (dopuna u akuzativu), i *seit einer Stunde* / *već sat vremena* (temporalni dodatak). Sateliti glagola se zovu **rečenični članovi** („Satzglieder“), dok su sateliti drugih vrsta riječi **atributi** („Attribute“). U gore navedenom primjeru *die, aus Debrecen, mit dem grünen Hut* predstavljaju attribute uz imenicu *Dame*. Na primjeru crnogorskog jezika su *iz Debrecina* i *sa zelenim šeširom* atributi uz imenicu *dama*.

Rečenični članovi se dalje klasifikuju na **dopune** („Ergänzungen“) i **dodatke** („Angaben“). Dopune se javljaju kod određene **potklase glagola** („bei bestimmten Subklassen von Verben“), tj. **specifične** su za određenu potklasu („subklassenspezifisch“). Na primjer, u njemačkom jeziku glagoli *dämmern* i *grauen* ne zahtijevaju subjekatsku dopunu, jer su avalentni. Isti slučaj je i u crnogorskom jeziku – glagoli koji opisuju vremenske pojave javljaju se bez subjekta (*smrkavati se, grmjjeti, sijevati* itd.)¹⁰. Dakle, subjekatska dopuna ne može da se realizuje uz svaki glagol, već samo kod određene potklase glagola – vrsta, broj i oblik dopune određeni su valentnošću glagola. Ovdje je važno naglasiti da, za razliku od **rekcije**, koja predstavlja opštu sposobnost nekog elementa da vezuje za sebe neki drugi element, **valentnost** predstavlja posebnu vrstu rekcije koja važi samo za podgrupu jedne određene vrste riječi.

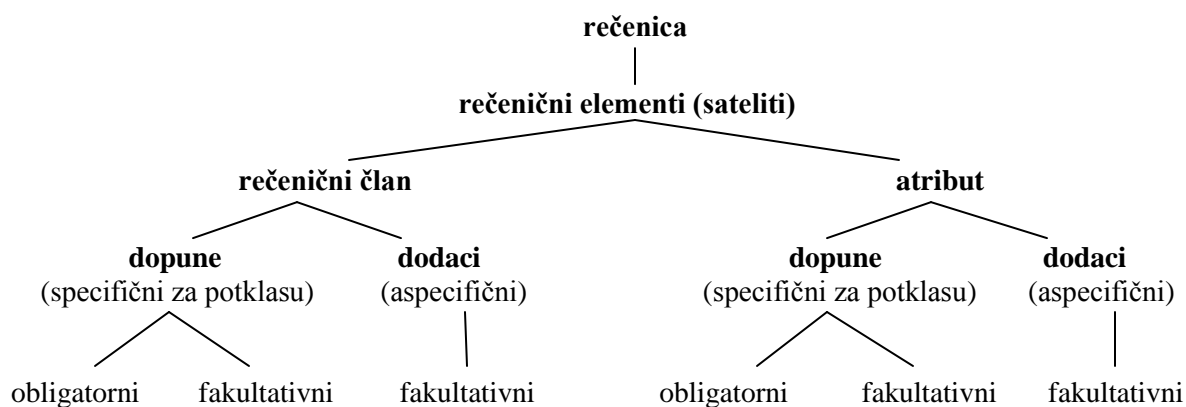
Dopune se dodatno klasifikuju na **obligatorne** („obligatorisch“) i **fakultativne** („fakultativ“). Izostavljanjem obligatornih dopuna generišu se gramatički nekorektni iskazi, što nije slučaj sa fakultativnim dopunama – njihovim izostavljanjem rečenica ostaje gramatički korektna. Za

¹⁰ Opširnije v. Alanović/Đurović/Engel/Srdić (2014). *Deutsch-serbische kontrastive Grammatik. Teil II – Das Nomen und der nominale Bereich*.

razliku od dopuna, dodaci predstavljaju **aspecifične** („aspezifisch“) elemente u odnosu na glagol od kog zavise. To znači da dodaci mogu da budu u kombinaciji sa svim glagolima i da su uvijek fakultativni – ako se izostave, rečenica i dalje ostaje gramatički ispravna – primjer: *Mathilde hat (gerne) teilgenommen / Matilda je (rado) učestvovala*.

Klasifikacija na dopune i dodateke važi jednako i za atribute – jedni su uslovljeni valentnošću upravne riječi, a drugi mogu da se jave uz sve elemente date vrste riječi. Tako na primjer u nominalnoj frazi *unser Freund / naš prijatelj*, determinativ *unser / naš* je dodatak, jer sve imenice mogu za sebe da vežu određeni determinativ, dok je prepozitivna fraza *nach Heimat / za domovinom* uz imenicu *Sehnsucht / čežnja* njena dopuna (*Sehnsucht nach Heimat / čežnja za domovinom*), jer ne mogu sve imenice za sebe da vežu atribut u formi prepozitivne fraze (Mrazović/Vukadinović 1990: 35).

Slijedi kratak grafički prikaz Englove teorije:

Danas se gotovo sve njemačke gramatike baziraju na modelu gramatike zavisnosti. Praktičnu primjenu ova teorija je našla posebno u kontrastivnim istraživanjima, potom u leksikografskim poduhvatima, naročito u pisanju rječnika, u gramatičkom opisu jezika kao i u kompjuterskoj lingvistici (Hrustić 2010: 16).

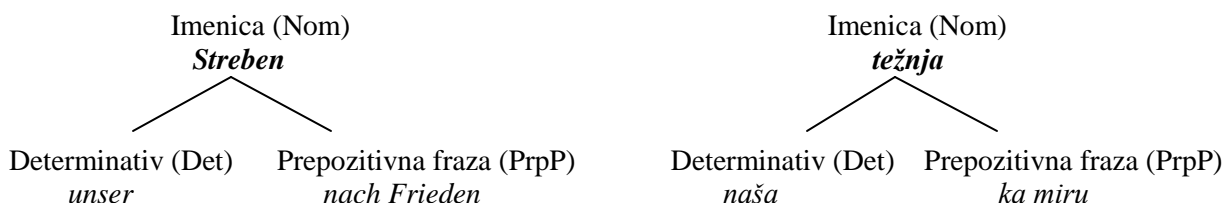
U crnogorskoj lingvistici, gramatika zavisnosti još nije naišla na zasluženju pažnju, a razlog tome leži u pridržavanju principa tradicionalne gramatike¹¹. U duhu gramatike zavisnosti, na

¹¹ U crnogorskoj gramatici prevladava tradicionalni pristup – rekcija se definiše kao gramatička veza među sastavnicama sintagmema u kojoj glavni tagmem upravlja gramatičkim svojstvima zavisnoga, što znači da mu

našim prostorima postoje „Kontrastive Grammatik Deutsch-Serbokroatisch“ (Engel/Mrazović 1986), zatim „Gramatika srpskohrvatskog jezika za strance“ (Mrazović/Vukadinović 1990), ali i noviji radovi: „Deutsch-serbische kontrastive Grammatik“, Teil I – Der Satz (Engel/Srdić/Alanović 2012) i „Deutsch-serbische kontrastive Grammatik, Teil II – Das Nomen und der nominale Bereich“ (Alanović/Đurović/Engel/Srdić 2014).

2. Nominalna fraza i njeni sateliti

Nominalna fraza¹² predstavlja grupu riječi sa imenicom kao jezgrom fraze. Strukturu fraze najčešće čini imenica u kombinaciji sa jednim ili više satelita¹³:

(Alanović *et al.* 2014: 50)

Sateliti imenica zovu se atributi. Njihove najčešće forme su (Mrazović *et al.* 1986: 496, 518):

Njemački jezik:

- **determinativ:** *die* Stadt;
- **pridjev:** *alter* Käse;
- **nominalna fraza:** *Annas* Brief;
- **prepozitivna fraza:** das Warten *auf den* Bus;
- **prilog:** der Weg *hinüber*;

predodređuje oblik u kojem će se pojaviti (Čirgić *et al.* 2010: 234). Pojam valentnosti se, prema definiciji gramatike zavisnosti, ovdje ne koristi.

¹² U radu će se primjenjivati izraz „nominalna fraza“. Riječ je o sinonimu za termine koje je moguće sresti u drugim radovima: „imenička fraza“, „imenski izraz“, „imenički spojevi riječi“, itd.

¹³ Prema Engelu, minimalnu strukturu nominalne fraze čini imenica kao jezgro i determinativ kao njen satelit: „Jede Nominalphrase enthält als Minimalbestand ein Nomen als Kern und ein Determinativ als dessen Satelliten: *die* + *Referentin*“ (1996: 603). U crnogorskom jeziku to bi bila jedna riječ: *referentkinja*.

- **infinitivska fraza:** seine Fähigkeit, *jeden zu überreden*;
- **zavisna rečenica:** die Tatsache, *dass er da ist*.

Crnogorski jezik:

- **determinativ:** *jedna* greška;
- **pridjev:** *morski* vazduh;
- **nominalna fraza u genitivu, dativu i instrumentalu:** kuća *jednog bogataša*; posjeta *bratu*; udarac *rukom*;
- **prepozitivna fraza:** vjera *u budućnost*;
- **prilog:** ona klupa *tamo*;
- **infinitivska fraza:** vještina *prećutati istinu*;
- **zavisna rečenica:** činjenica *da je pismo nestalo*.

Pozicija atributa je strogo definisana i za njeno određivanje se koriste njemački termini **linkes Feld** i **rechtes Feld** (prednje i zadnje polje¹⁴) – prvo se odnosi na poziciju atributa ispred imenice, a drugo na poziciju iza imenice:

Atributi u nominalnoj frazi mogu da budu dopune ili dodaci uz imenicu. Prema Engelu (2004: 287) sve dopune uz imenicu su bez izuzetka fakultativne. U nastavku slijedi pregled dopuna i dodataka uz imenicu s obzirom na to, da li se kao sateliti javljaju u prednjem ili zadnjem polju:

Sateliti imenice u prednjem polju (Alanović *et al.* 2014: 51-55):

Njemački jezik:

- **determinativ** (dodatak): *dein* Schweinestall;
- **pridjev** (dodatak): diese *blaue* Tinte;

¹⁴ Termine „prednje“ i „zadnje polje“ navode Mrazović i Vukadinović u radu *Gramatika sprskohrvatskog jezika za strance* (1990).

- **saksonski genitiv** u posesivnom (dodatak), subjekatskom i objekatskom značenju (dopuna): *Mutters Kusine, Peters Ankunf, Eugens Bestrafung*;
- **deklinirana imenica** (dopuna): *Herr Schöder – Herrn Schröders*;
- **nedeklinirana imenica**¹⁵ (dopuna): *Schlossermeister Saul – Schlossermeister Sauls*.

Crnogorski jezik:

- **determinativ**¹⁶ (dodatak): *jedan lijep čovjek*;
- **pridjev** (dodatak): *bijeli šal*;
- **deklinirana imenica** (dopuna): *gospodin Šreder – gospodina Šredera*.

Sateliti imenice u zadnjem polju (Alanović *et al.* 2014: 55-63):

Njemački jezik:

- **atribut u genitivu:**
 - posesivni genitiv (dodatak): *der Schuh des Einbrechers*;
 - genitiv subjekta (dopuna): *der Auftritt meines Freundes*;
 - genitiv objekta (dopuna): *das Übersetzen des Buches*;
 - eksplikativni genitiv (dopuna): *die Tatsache ihrer Anwesenheit*;
 - partitivni genitiv (dopuna): *ein Glas köstlichen Weins*;
- **deklinirana imenica**¹⁷ (dopuna): *ein Becher roter Wein – eines Bechers roten Weins*;
- **nedeklinirana imenica** (dopuna): *der Monat Juli – des Monats Juli*;
- **prepozitivni atribut** (dopuna): *Einladung zum Abendessen*;
- **direktivni atribut** (dopuna): *der Weg nach Kammerstadt*;
- **ekspanzivni atribut** (dopuna): *im Alter von achtzig Jahren*;
- **nominalni atribut** (dopuna): *die Tante als Erzieherin*;
- **verbativni atribut** (dopuna): *meine Vermutung, dass sie mir eine Falle stellen wollten*;

¹⁵ U literaturi se mogu naći termini „Nomen varians“ za dekliniranu imenicu i „Nomen invariants“ za nedekliniranu imenicu.

¹⁶ Determinativ i pridjevi mogu da se upotrijebe i u zadnjem polju u oba jezika (danas su vrlo rijetki i nalazimo ih u molitvama, stihovima i pjesmama). Primjer za determinativ: *Vater unser / Oče naš*; primjer za pridjev: *Kinderlein mein / dječice draga* (Alanović *et al.* 2014: 63).

¹⁷ Primjer za dekliniranu imenicu preuzet je iz drugog izvora (up. Engel 2004: 298).

- **kvalitativni dodatak:** die Dame *im Grün*;
- **situativni dodatak:** der Sitzplatz *im Garten*;
- **komitativni dodatak :** Rollstuhl *mit Fußstützen*;
- **relativna rečenica (dodatak):** der Mann, *der die Mandelbäumchen malte*;
- **apozicija (dodatak):** der Präsident, *ein alter Bekannter von mir*.

Crnogorski jezik:

- **atribut u genitivu:**
 - posesivni genitiv (dodatak): cipela *provalnika*;
 - subjekatski genitiv (dopuna): pojavljivanje *moga druga*;
 - objekatski genitiv (dopuna): prevođenje *knjige*;
 - eksplikativni genitiv (dopuna): činjenica *njenog prisustva*;
 - partitivni genitiv (dopuna): parče *čokoladne torte*;
 - ablativni genitiv (dopuna): oslobođenje *školarine*;
- **deklinirana imenica (dopuna):** mjesec *jun* – mjeseca *juna*;
- **atribut u dativu (dopuna):** priznanje *žrtvama*;
- **atribut u instrumentalu (dopuna):** trgovina *komponentama*;
- **prepozitivni atribut (dopuna):** poziv *na večeru*;
- **direktivni atribut (dopuna):** put *za Kamerstat*;
- **verbativni atribut (dopuna):** namjera *da se završi istraživanje*;
- **kvalitativni dodatak:** dama *u zelenom*;
- **situativni dodatak:** mjestašce *u bašti*;
- **komitativni dodatak:** kolica *sa osloncima za stopala*;
- **relativna rečenica (dodatak):** čovjek *koji je slikao bademovo drvo*;
- **apozicija (dodatak):** predsjednik, *jedan moj stari poznanik*.

Slijedi tabelarni prikaz reda riječi u nominalnoj frazi:

Za njemački jezik je:

determinativ/saksonski genitiv	Pridjev	IMENICA	atribut u genitivu	atribut (prepozitivni, direktivni, ekspanzivni, nominalni atribut)	kvantitativna/komitativna dodatak	Relativna rečenica
Imenica dek/ned ¹⁸		(nukelus)	Imenica dek/ned			Parenjeza

Za crnogorski jezik je:

determinativ/posesivni genitiv	Pridjev	IMENICA	atribut u genitivu	dopune	dodaci	Relativna rečenica/participijska konstrukcija
Imenica dek/ned		(nukelus)	Imenica dek			Parenjeza

(Alanović et al. 2014: 67)

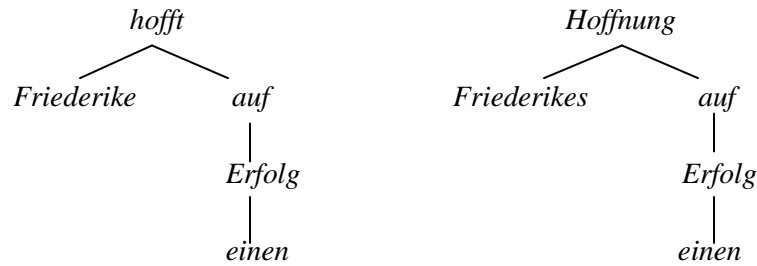
2.1. Valentnost imenice

Činjenica da imenice posjeduju valentnost danas može da se smatra sveopšt看 dobrom za lingvističku nauku (Pon 2011: 42). Iako takav stav zastupa veći broj lingvista¹⁹, ne postoji opšteprihvaćena definicija ove jezičke pojave. Razlog tome leži u istoriji nauke o jeziku, jer se valentnost inicijalno tumačila kao svojstvo glagola, a tek onda i kao svojstvo drugih vrsta riječi (imenica i pridjeva). S tim u vezi su i prva istraživanja na temu valentnosti imenica – razmatrane su paralele između valentnosti imenica i glagola sa kojima su one u direktnoj morfološkoj vezi (misli se na deverbativne imenice) i uočene su izvjesne podudarnosti, što potvrđuje sljedeći dijagram:

- a) *Friederike hofft auf einen Erfolg.*
- b) *Friederikes Hoffnung auf einen Erfolg*

¹⁸ Deklinirana i nedeklinirana imenica.

¹⁹ Bühler, Admoni, Kaznelson, Lomtew, Lejkina, Meltschuk, Brinkmann, Behaghel, Bühler, Admoni, Grebe, Helbig, Schenkel, Eisenberg, von Polenz, Heringer, Brinkmann, Bondzio, Lieb, Engel, Schumacher, Sommerfeldt, Schreiber, Starke, Teubert, Hölzner (Pon 2011:42-43).

(Hözlner 2007: 17)

Tokom daljeg razvoja teorije valentnosti, navedeni primjer će biti povod za diskusiju o sljedećim pitanjima (Kubczak/Schumacher 1998: 274):

- Koje imenice posjeduju svojstvo valentnosti?
- U kom stepenu su dopune uz imenicu fakultativne?
- Da li se može govoriti o povezanosti valentnosti glagola i imenica?
- U kojoj mjeri je moguće primijeniti isti instrument za opis valentnosti glagola i za opis valentnosti imenica?

Odgovori na pomenuta pitanja će se razmatrati kroz kratak istorijski osvrt na najznačajnije rezultate istraživanja na polju valentnosti imenice, i time poslužiti u definisanju polaznih teorijskih postavki za dalji rad.

2.1.1. Istraživanja i problemi u definisanju valentnosti imenica

U istoriji teorije valentnosti razlikuju se tri mišljenja u vezi sa valentnošću imenica (Kohvakka/Lenk 2007: 195-196):

- 1) Imenice ne posjeduju valentnost koja bi mogla da se uporedi sa valentnošću glagola – za razliku od glagola, imenice u rečenici ne realizuju obligatorne, već samo fakultativne dopune, a često se javljaju i samostalno, bez dopuna;
- 2) Valentnost posjeduju sve (logičko-semantičke) relacije imenice²⁰ - u njih se, pored deverbativnih, ubrajaju i imenice, koje mogu da budu u relaciji sa drugim imenicama

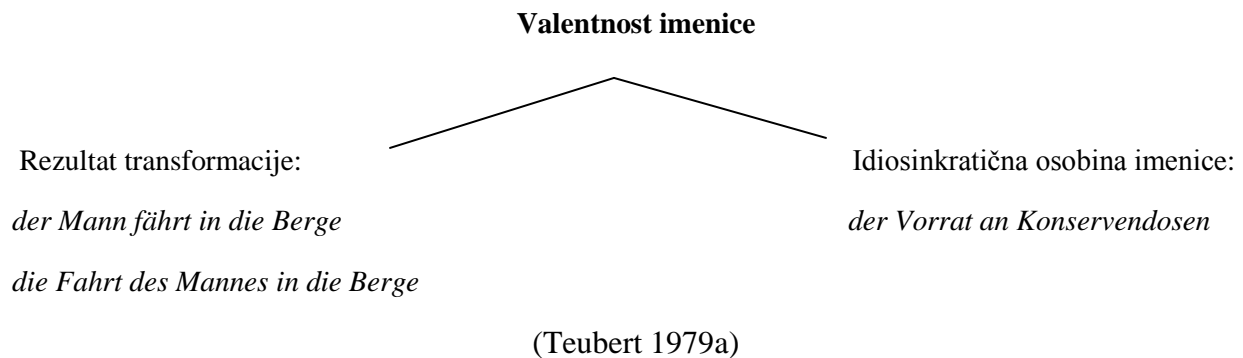
²⁰ „Apsolutna imenica jeste imenica čiji sadržaj ne „traži“ da bude u odnosu (relaciji) sa sadržajem druge imenice. Relaciona imenica jeste imenica koja će ili na jedan ili na drugi način uvek biti u odnosu (relaciji) sa nekim.“ (Madsen 2006: 340)

(kao na primjer: *Haus, Dach*, ali i imenice koje označavaju rodbinske odnose: *Vater, Schwester* i sl.);

- 3) Samo one imenice koje su ad hoc tvorbenim procesima izvedene od glagola ili pridjeva (dakle, neleksikalizovane), posjeduju osobinu valentnosti.²¹

2.1.1.1. Wolfgang Teubert

Prvi stav odnosi se na Volfganga Tojberta (njem. Wolfgang Teubert) i njegovu monografiju „Valenz des Substantivs“ iz 1979. godine, u kojoj autor upoređuje dva pristupa u analizi valentnosti imenice: **transformaciju** („transformationalistischer Ansatz“) i **leksikalizaciju** („lexikalistischer Ansatz“):

Tojbert zastupa mišljenje da bi valentnost imenica trebalo posmatrati kao **System sui generis**, dakle kao autonomnu jezičku pojavu u odnosu na valentnost glagola. Svoj stav obrazlaže činjenicom da valentnost imenica ne može uvijek da se objasni nominalizacijama glagola i pridjeva, i navodi tri razloga:

- 1) Imenice koje nijesu nominalizacije takođe posjeduju svojstvo valentnosti (primjer: *der Vorrat an Erdöl*) – ovdje ne može da se primijeni pravilo transformacije;
- 2) Postoje dopune uz imenicu koje se ne realizuju kod glagola (primjer: partitivni genitiv);

²¹ Važno je naglasiti da se stavovi autora, o kojima će u ovom poglavlju biti više riječi, ne kreću u strogim granicama navedene podjele: npr. Tojbert smatra da valentnost imenica treba da se izučava kao zasebna jezička pojava (prvi stav), ali istovremeno zastupa mišljenje da valentnost nije samo karakteristika deverbativnih i deadjektivnih, već i drugih imenica (npr. *Peters Vater* – drugi stav).

- 3) Postoje odstupanja od pravila transformacije (primjer: *jemandem danken/Dank an jemanden*) – dopuna u dativu je procesom nominalizacije ustupila mjesto prepozitivnoj dopuni. (Teubert 1979: 13)

Prema Tojbertu, imenice su valentne, ukoliko izražavaju **logički predikat** i shodno tome realizuju određene klase dopuna²². Autor razlikuje 12 klasa imenica²³, u koje ubraja 17 klasa dopuna i 9 klasa dodataka²⁴. Centralni kriterijum za njihovo razlikovanje je **specifičnost potklase** („Subklassenspezifik“). Prema Tojbertu, za razliku od glagola, obligatorne dopune u oblasti nominalne fraze ne postoje:

Obligatorische Ergänzungen gibt es im nominalen Bereich nicht, sieht man einmal ab von Maßbezeichnungen wie *Pfund, Drittel* usw., bei denen die Bezeichnung des Gemessenen nur im elliptischen Gebrauch wegfallen kann; vgl. z.B. den Satz *Er kaufte drei Pfund Äpfel*. Bei der überwiegenden Zahl der Substantive muss jedoch die Subklassenspezifik das einzige Kriterium bleiben, um attributive Ergänzungen von attributiven Angaben abzugrenzen. So kann ich beispielsweise sagen *die Diskussion über Nominalisierung* aber nicht *der Tisch über Nominalisierung*; ebenso kann ich sagen *Bundesrepublik Österreich*, aber nicht *der Student*

²² Tojbert primjenjuje kriterijum predikacije („Kriterium der eigenen Prädikation“) kako bi utvrdio da li imenica označava predikaciju ili ne. Navodi sljedeća dva primjera: (a) *Wir beschäftigen uns mit der Lage der Fabrik am Neckar*; (b) *Wir beschäftigen uns mit dem Haus des Freundes in Italien*. Verbalizacija nominalnih fraza sa situativnim atributom pokazala je da u prvom primjeru fraza *die Lage der Fabrik am Neckar* označava predikaciju, dok u drugom primjeru situativni atribut *in Italien* mora uz pomoć dodatnog predikata da se izrazi: (c) *Wir beschäftigen uns mit dem Haus des Freundes. Das Haus ist in Italien* (Teubert 1979a: 37).

²³ Klase imenica prema Tojbertu: Handlungsbezeichnung, Vorgangsbezeichnung, Ergebnisbezeichnung, Zustandsbezeichnung, Eigenschaftsbezeichnung, relationale Personenbezeichnung, Täterbezeichnung, Kategorialbezeichnung, Maßbezeichnung, Qualifizierende Mengenbezeichnung, Motionsmittelbezeichnung i Bennenbarerbegriff (1979a: 86-87).

²⁴ Klase dopuna prema Tojbertu: Agentiv-, Objektiv-, Experientiv-, Personen-, Stoff-, Thema-, Ziel-, Beteiligten-, Instrumental-, Sacher-, Benefaktiv-, Situativ-, Direktiv-, Maß-, Bennenungs-, Gleichsatzungsergänzung. Klase dodataka: Genitivus possessivus, Genitivus qualitatis, Präpositionalangabe, Situativangabe, Lose appositionelle Fügung, Qualitativangabe, Relativsatz, vorangestellte Adverbialangabe, nachgestellte Adverbialangabe (1979a: 88-90).

*Österreich; ich kann zwar sagen ein Vorrat an Lexemen, aber nicht ein Student an Lexemen. Leider ist die Abgrenzung nicht überall so einfach. (1979b: 17-18)*²⁵

Kritika Tojbertovog pogleda na valentnost imenica (kao i drugih autora o kojima će se kasnije govoriti) ogleda se u strogom sinhronijskom tumačenju valentnosti imenice. Valentnost imenice je pojava koja se dijahronijski objašnjava – jezičke pojave ne nastaju same od sebe, već implicitnim ili eksplicitnim analogijama (Welke 2011: 252).

2.1.1.2. Otto Behagel/Hennig Brinkmann/Wilhelm Bondzio

Drugi stav najčešće dovodimo u vezu sa autorima, koji smatraju da riječi, pored svoje sintaksičke, posjeduju prvenstveno **semantičku**²⁶ valentnost. Prve naznake semantičke

²⁵ „Obligatorne dopune u nominalnoj frazi nijesu prisutne, ako se izuzmu nazivi za mjeru, kao što su *petsto grama (Pfund)* ili *trećina (Drittel)*, a koje možemo isključivo u eliptičnoj upotrebi da izostavimo (primjer: *Er kaufte drei Pfund Äpfel*). Kod većeg broja imenica, specifičnost potklase ostaje kao jedini kriterijum za razgraničenje atributivnih dopuna od atributivnih dodataka. Tako mogu da kažem, na primjer: *die Diskussion über Nominalisierung*, ali ne mogu: *der Tisch über Nominalisierung*; isto tako mogu da kažem: *Bundesrepublik Österreich*, ali ne i: *der Student Österreich*; mogu pak reći: *ein Vorrat an Lexemen*, ali ne i: *ein Student an Lexemen*. Nažalost razgraničenja nijesu svugdje moguća.“ (prevod – G.H.)

²⁶ U razvoju teorije valentnosti postojale su tri faze (Hrustić 2010: 10-11):

- 1) Sintaksička valentnost – morfosintaksički opis broja i vrsta dopune. U ovom periodu nastaju značajni leksikoni valentnosti njemačkih glagola (Helbig/Schenkel 1969; Engel/Schumacher 1976), pridjeva (Sommerfeldt/Schreiber 1974, 1983) i imenica (Sommerfeldt/Schreiber 1977/1983).
- 2) Sintaksička i semantička valentnost – uz morfosintaksički opis se uključuje i semantički opis glagola i njegovih dopuna. Semantička valentnost će svog partnera naći u Filmorovoj „padežnoj gramatici“ (eng. „Case grammar“ Charles J. Fillmore) i u tu razvijenim dubinskim padežima kao što su agens, pacijens, instrumental itd.
- 3) Situaciona ili pragmatička valentnost – uključivanje situacionog konteksta. Za situativnu valentnost značajna su istraživanja Reder (1992) (njem. Angelika Redder), Mudersbaha (1988) (njem. Klaus Mudersbach) i Jakobs (1994) (njem. Katharina Jacobs).

Helbig razlikuje još i logičku valentnost – reflektuje činjenicu da se objektivna stvarnost ogleda u mišljenju i da je obilježena jezičkim strukturama, tj. logičkim predikatima, koji imaju jedno ili više praznih mjesta, npr. (a) *Peter schwimmt. / Petar pliva.*; (b) *Peter besucht Igne. / Petar posjećuje Igne.* Od pojmovnog sadržaja logičkog predikata zavisi da li će isti otvoriti jedno prazno mjesto (npr. *plivati*) ili više praznih mjesta (npr. *posjetiti*).

valentnosti nalazimo još početkom 20. vijeka kod Behagela (njem. Otto Behagel) koji je podijelio imenice na **apsolutne** i **relacione**²⁷, a čiju je misao kasnije preuzeo i modifikovao Brinkman (njem. Hennig Brinkmann), klasifikujući imenice, glagole i pridjeve na **otvorene** („offene“) i **zatvorene** („geschlossene“) vrste riječi. Prema definiciji, zatvorene riječi su same po sebi određene, i kao takve mogu samostalno da zauzmu poziciju u rečenici, dok otvorene riječi moraju uvijek da budu u odnosu (relaciji) sa drugim riječima u rečenici. Prema Brinkmanu (1962: 41) riječ *Sänger* predstavlja otvorenu imenicu kada je riječ o određenom zanimanju (*Er ist Sänger; Ein Sänger trat auf*), a zatvorenu imenicu kada se misli na pojedinačnu radnju (*Sänger dieses Liedes*).

Iako je uspio da ih uoči, Brinkman nije naveo razloge za dopunske veze među riječima. Ipak njegova teorija je poslužila kao temelj za kasnije semantičke analize.

U kasnijim radovima, njemački lingvista Bondzio (njem. Wilhelm Bondzio) uvodi **logičko-semantički** orijentisanu teoriju valentnosti – valentnost se tumači kao osobina značenja riječi da vezuje druge elemente za sebe. Relacija među riječima je logičke prirode i predstavlja odraz vanjezičke stvarnosti. Prema Bondciju (1971: 89), termin valentnost se odnosi na sposobnost značenja da u relaciono-logičkom smislu otvara slobodna mjesta.

Bondzio daje primjer glagola *bewachen* koji, kao logički predikat, predstavlja odnos/relaciju između osobe koja stražari (*Person, die bewacht*) i osobe koja je pod nadzorom (*Person, die bewacht wird*). Autor pripisuje logičko-semantičku valentnost ne samo deverbativnim (*bewachen / Bewachung*), već i drugim relacionim imenicama (*Vater, Bruder, Dach, Auto, Hut...*). Ako riječ *Dach* imenuje predmet koji ima sposobnost da označava dio cjeline, ta sposobnost predstavlja relaciju između predmeta i cjeline kojoj on pripada (Bondzio 1971: 91).

Za dalji razvoj nauke, Bondcijev rad će pokazati da je tumačenje valentnosti isključivo sa aspekta sintakse nemoguće, jer je valentnost prvenstveno semantički određena (Herbst 1983: 5).

²⁷ (up. Sommerfeld/Schreiber 1983: 13)

2.1.1.3. Bengt Sandberg

Treći stav zauzima Zandberg (njem. Bengt Sandberg) i njegov rad „Zur Repräsentation, Besetzung und Funktion einiger zentraler Leerstellen bei Substantiven“ iz 1979. u kojem su predmet istraživanja **nominalizacije**²⁸ i njihova valentnost. Zandberg dijeli nominalizacije na **reveralizovane** („reverbilisierbar“) i **leksikalizovane** („lexikalisiert“) nominalizacije. Pod prvim pojmom podrazumijevaju se deverbativne imenice, koje imaju sposobnost da se bez promjene značenja transformišu u verbalnu strukturu – Zandberg tu prije svega misli na deverbativne imenice sa tvorbenim sufiksom *-en* i *-ung*. Osnovni kriterijum za transformaciju je rečenični kontekst: ukoliko se utvrdi da je rečenica sa deverbativnom imenicom semantički ekvivalentna sa glagolom iz rečenice dobijene transformacijom, onda je riječ o reverbalizaciji i tada imenica zadržava valentnost glagola (uz pomoć semantičkih uloga agensa i pacijensa, Zandberg daje opis valentnosti). Prema tome, reverbalizovane nominalizacije su isključivo gramatička varijanta finitnog oblika bazičnog glagola (*ibid.* 5). To takođe znači i da obligatorne dopune uz glagol postaju obligatorne dopune uz deverbativnu imenicu (Sandberg 1979: 16). Zandberg tumači obligatornost s obzirom na kontekst i shodno tome razlikuje dva tipa: **direktnu** („direktobligatorisch“ ili „textobligatorisch“) i **udaljenu** obligatornost („fernobligatorisch“ ili „satzobligatorisch“). Prvi tip podrazumijeva da dopuna uz imenicu mora da se realizuje, iako je prisutan određeni kontekst:

(a) *Er verließ das Zimmer.*

* *Beim Verlassen stolperte er.*²⁹ (citirano prema Hölzner 2007: 64)

Kod drugog tipa obligatornosti, dopunu je moguće izostaviti, jer je ona prethodno u tekstu realizovana:

(b) *Hast du schon die Bilder vom Urlaub gezeigt?*

²⁸ Ovdje je važno naglasiti da Zandberg pod terminom nominalizacije podrazumijeva gotove nominalne konstrukcije sa deverbativnom imenicom, a ne sami proces prevođenja verbalne u nominalnu strukturu.

²⁹ Kubczak i Šumacher su analizom IDS korpusa zabilježili dva primjera u kojima imenica *Verlassen* nije realizovala svoje dopune: (a) *Dann wird das Verlassen nur noch Abschied, Abschied für immer sein (...)*; (b) *(...) und die Aufforderung zum Verlassen nicht befolgt, verletzt das Grundrecht (...)*. S druge strane, obje rečenice su stilistički markirane i ne pripadaju standardnom jeziku (Kubczak/Schumacher 1998: 279).

Ich bin ja gerade beim Zeigen. (ibid. 64)

Drugi pojam odnosi se na leksikalizovane deverbativne imenice, za koje pravila transformacije, tj. reverbalizacije nijesu moguća. Njih Zandberg dalje dijeli na apstraktne i konkretne leksikalizacije, navodeći kriterijum za njihovo razlikovanje – uz apstraktne deverbativne imenice, kao njihovi dodatni semantički specifikatori, mogu da stoje **konstrukcije u infinitivu i zavisne rečenice** („Abstraktkonstruktionen“), što nije slučaj sa konkretnim imenicama:

(a) *der Vorschlag, dass wir ins Kino gehen*

(b) *der Vorschlag ins Kino zu gehen* (citirano prema Hölzner 2007: 62)

Imenice u njemačkom jeziku:		
Reverbalizovane imenice:	Leksikalizovane imenice:	
	Apstraktne imenice:	Konkretne imenice:
Nominalizacije, koje ne realizuju apstraktne konstrukcije (npr. <i>Abstellen</i>)	Nominalizacije i izvorne (njem. originäre) imenice, koje mogu da realizuju apstraktne konstrukcije (npr. <i>Vorschlag</i>)	Deverbativne i izvorne imenice koje ne dopuštaju apstraktne konstrukcije (z.B. <i>Vertreter</i>)

(Sandberg 1982: 275, citirano prema Hölzner 2007: 63)

Zandbergovo tumačenje dopuna s obzirom na širi rečenični kontekst, predstavljalo je novinu u dotadašnjem tumačenju valentnosti. S druge strane, određene stavke u radu naišle su na kritike – Helbig smatra da se Zandbergovo shvatanje obligatornosti dopuna uz imenicu razlikuje u odnosu na tumačenje dopuna uz glagole i da bi za „udaljenu“ obligatornost prigodniji bio termin „fakultativna dopuna“ (Hölzner 2007: 65). Golonka (2002: 321) smatra da reverbalizacija nominalnih fraza nije moguća, kao što nije moguća ni nominalizacija verbalnih struktura – rezultati njenog istraživanja su dokazali nepodudarnost konteksta u kojem se javljaju glagoli mišljenja i prosuđivanja sa kontekstom u kojem se javljaju imenice mišljenja i prosuđivanja. Postavlja se pitanje da li je smisleno koristiti transformaciju kao instrument, tj. kriterijum za tumačenje valentnosti imenice?

Pored Zandberga i drugi autori (Helbig 1982/1992/2013; Sommerfeldt/Schreiber 1983; Erben 1972) polaze od pretpostavke da određeni broj deverbativnih imenica može da se tumači s obzirom na valentnost glagola od kojih su nastale. Ovdje je potrebno naglasiti da su istraživanja pomenutih autora najviše u vezi sa valentnošću deverbativnih i deadjektivnih imenica, ali i da neki od njih³⁰ ne poriču svojstvo valentnosti i kod drugih klasa imenica.

2.1.1.4. Karl-Ernst Sommerfeldt/Herbert Schreiber

Među prvim leksikografskim radovima na temu valentnosti imenice u njemačkom jeziku su rječnici „Wörterbuch zur Valenz und Distribution der Substantive“ iz 1977. i 1983. od Zomerfelda i Šrajbera (njem. Karl-Ernst Sommerfeldt i Herbert Schreiber). U rječniku je dat opis **sintaksičko-semantičke valentnosti imenica**: uz analizu broja, forme i pozicije atributa u frazi, dat je i semantički opis.

Pritom su uzete u obzir isključivo deverbativne i deadjektivne imenice – imenice koje označavaju proces ili osobinu (Sommerfeldt/Schreiber 1983: 37). Pozivajući se na Bondcija, valentnost tumače kao sposobnost značenja (riječi) da otvara slobodna mjesta, tj. da u skladu sa svojim značenjem, vezuje druge elemente za sebe (*ibid.* 11).

Autori su imenice klasifikovali u dvije veće grupe: konkretne („Konkreta“) i apstraktne („Abstrakta“). Konkretne imenice se dalje dijele na nomina agentis („Täterbezeichnungen“, primjer: *Überbringer*) i imenice koje označavaju rodbinske odnose („Beziehungsbezeichnungen“, primjer: *Vater, Mutter*). Apstraktne imenice čine tri grupe: imenice koje označavaju radnju („Tätigkeitsbezeichnungen“, primjer: *Geschrei, Dank*); imenice koje označavaju zbivanje („Vorgangsbezeichnungen“, primjer: *Beginn, Donnern*); imenice koje označavaju stanje („Zustandsbezeichnungen“, primjer: *Schlaf*) i na kraju imenice koje označavaju određenu osobinu („Eigenschaftsbezeichnungen“, primjer: *Breite, Grün*).

³⁰ Opširnije o valentnosti imenica v. Helbig (1986). „Zur umstrittenen Frage der substantivischen Valenz“. u: *Deutsch als Fremdsprache* 23, 200-207 i Schreiber/Sommerfeldt/Starke (1993). *Deutsche Substantive – Wortfelder für den Sprachunterricht*.

Prema Zomerfeldu i Šrajberu, sljedeći atributi mogu da zauzmu slobodna mjesta uz imenicu (*ibid.* 19-24):

- 1) Imenica u genitivu („Substantiv im Genitiv“): *Arbeit des Hausmeisters*;
- 2) Prepozitivna imenica („präpositionales Substantiv“): *die Förderung von Kohle*;
- 3) Prisvojna zamjenica („Possessivpronomen“): *sein Schlaf*;
- 4) Relacioni pridjevi („relative Adjektive“): *der Rat der Schwester – der schwesterliche Rat*;
- 5) Infinitivske fraze i zavisne rečenice („Infinitivgruppen und Nebensätze“): *sein Versprechen morgen pünktlich zu sein / seine Behauptung, dass die Antwort stimme*.

Shodno broju dopuna koje mogu da vežu za sebe, navode se sljedeći modeli nominalne fraze („Modelle der Substantivgruppe“):

1. Imenice bez aktanata: *das Donnern, Blitzen*;
2. Imenice sa jednim aktantom (atribut u genitivu): *das Scharren der Pferde*;
3. Imenice sa dva aktanta (atribut u genitivu i prepozitivni atribut): *die Bestätigung des Statuts durch die Delegierten*;
4. Imenice sa tri aktanta (atribut u genitivu i dva prepozitivna atributa): *die Lieferung der neuen Ware an die Verkaufsstelle durch den Großhandel*;

U četvrtom primjeru, deverbativna imenica iz stilskih razloga neće realizovati sve dopune, jer bi u suprotnom došlo do „prezasićenosti“ nominalne fraze (*ibid.* 31).

Kada je riječ o tumačenju valentnosti imenica s obzirom na valentnost glagola, Zomerfeld i Šrajber navode dva argumenta:

- 1) Transformacijama je moguće prevesti nominalne fraze u rečenice u svrhu bolje interpretacije strukture nominalne fraze, tj. utvrđivanja veze između regensa i njegovih atributa.
- 2) Poređenjem nominalne strukture sa verbalnom moguće je utvrditi promjene u gramatičkoj formi aktanta, u zavisnosti od vrste riječi i sintaksičke funkcije nosioca valentnosti. Ovo je posebno važno za sve one koji uče njemački kao strani jezik. (*ibid.* 29)

Primjer transformacije:

- (a) *Glaube an – glauben an* (isti predlog)
- (b) *Achtung vor – achten jmdn.* (prepozitivna dopuna vs. dopuna u akuzativu)
- (c) *Antwort an – antworten jmdm.* (prepozitivna dopuna vs. dopuna u dativu) (*ibid.* 29)

Naglašava se da **transformacije** nikada nijesu cilj sam po sebi, već sredstvo kojim se dolazi do cilja. (*ibid.* 29). Važan kriterijum u primjeni transformacionog testa je razlikovanje dvije vrste deverbativnih imenica: imenice kojima se imenuje stvar/referent („Verbalsubstantive als Sachbezeichnung“) i imenice koje mogu da se transformišu u verbalni iskaz. Samo u drugom slučaju, tj. kod **nomina actionis** moguće je primijeniti interpretacioni transformacioni test. Ova klasa deverbativnih imenica može da naslijedi valentnost bazičnog glagola³¹.

Kod definisanja stepena obligatornosti dopuna uz imenicu, Zomerfeld i Šrajber ostaju nedorečeni – autori navode da su skoro sve dopune uz imenicu fakultativne, bez preciznijeg pojašnjenja riječi „skoro“, kao i navođenja kriterijuma za obligatornost (Hölnzer 2011: 103). Rječnik nailazi i na druge brojne kritike – smatra se da pravila o nasljeđivanju valentnosti glagola nijesu dovoljno definisana (Schierholz 2001: 58), ali i da autori nijesu radili na bazi određenog istraživačkog korpusa (Hölnzer 2011: 103).

2.1.1.5. Gerhard Helbig

Helbig takođe problematizuje odnos glagola i deverbativnih imenica u pogledu na valentnost:

Nicht alle deverbalen und deadjektivischen Substantive übernehmen die Valenz ihrer Basiswörter, sondern nur solche, die die Bedeutung des Basiswortes (z.B. die prozessuale Bedeutung des Verbs) erhalten. Verbalsubstantive dagegen, die die Bedeutung ihrer Basiswörter nicht bewahren, statt dessen das Resultat des durch die Verbalhandlung erreichten Geschehens oder eines entstandenen (konkreten) Gegenstand bezeichnen, unterscheiden sich in Bedeutung und Valenz deutlich von ihnen zugrunde liegenden Verben. (Helbig 1992: 113)³²

³¹ Zomerfeld i Šrabar se ovdje pozivaju na istraživanja Tee Šipan (njem Thea Schippan) i njen rad *Die Verbalsubstantive in der deutschen Sprache der Gegenwart* (1968).

³² „Ne mogu sve deverbativne i deadjektivne imenice da preuzmu valentnost bazične riječi, već samo one koje su zadržale značenje bazične riječi (npr. procesualno značenje bazičnog glagola). Deverbativne imenice koje nijesu

Helbig smatra da sintaksičku valentnost ne posjeduju sve imenice, već samo one koje su zadržale značenje **bazičnog glagola**:

(...) dass, syntaktische Valenz nur Substantive haben, die Nominalisierungen von Verben und Adjektiven sind, dass aber andererseits nicht alle Nominalisierungen von Verben und Adjektiven über eine syntaktische Valenz verfügen, sondern nur solche, die die Bedeutung ihrer Basiswörter beibehalten. (*ibid.* 113)³³

Kao primjer navodi sljedeće dvije rečenice:

- (a) *Die Lieferung der Lebensmittel durch den Großhandel erfolgte regelmäßig.*
- (b) *Er kontrollierte die eingegangene Lieferung des Großhandels.* (Helbig 1982: 42)

U navedenim primjerima, leksema *Lieferung* se javlja u različitim leksičko-semantičkim varijantama – u prvoj rečenici označava proces „das Liefern“ (**nomina actionis**), a u drugoj rezultat procesa „das Gelieferte“ (**nomina acti**), što je čini bliskom sa imenicom konkretnog značenja. Dakle, samo u prvom slučaju je moguće govoriti o **sintaksičkoj valentnosti**.

Kao dodatni primjer sintaksičke valentnosti, Helbig navodi leksemu *Arbeit* (citirano prema Kubezak/Schumacher 1998: 283):

- (c) *Die Arbeit an diesem Buch dauerte mehrere Jahre.*

Nju je moguće transformisati na sljedeći način:

- (c) *Der Autor arbeitete an diesem Buch mehrere Jahre.*

Sintaksička valentnost nije moguća ukoliko imenica označava rezultat radnje, kao na primjeru:

- (d) *Er hat eine gute Arbeit als Dissertation vorgelegt.*

Postavlja se pitanje, koji status ima atribut uz imenicu *Arbeit* u primjeru *Er hat eine gute Arbeit über die Bienenzucht als Dissertation vorgelegt*, ako je nju moguće transformisati u *Er hat über*

zadržale valentnost bazičnog glagola i označavaju rezultat radnje ili konkretan predmet, bitno se razlikuju u odnosu na glagol sa kojim su dovedene u vezu.“ (prevod – G.H.)

³³ „(...) sintaksičku valentnost imaju samo one imenice koje su nominalizacije glagola i pridjeva, pri čemu sintaksičku valentnost ne posjeduju sve nominalizacije glagola i pridjeva, već samo one koje su sadržale značenje bazične riječi.“ (prevod – G.H.)

die Bienenzucht gearbeitet? Iako označava rezultat radnje, imenica *Arbeit* posjeduje očigledno i sintaksičku valentnost: predlog *über* + nominalna fraza u akuzativu (*ibid.* 283). Dakle, može se uočiti izvjesna kontradiktornost u Helbigovoj definiciji sintaksičke valentnosti.

U novijem radu „Deutsche Grammatik – Ein Handbuch für den Ausländerunterricht“ iz 2013. godine, Helbig navodi četiri rečenična modela u kojima je imenica nosilac valentnosti, dok sintaksičku valentnost imenice razlikuje od valentnosti glagola i pridjeva:

- 1) Valentnost imenica je moguće opisati na isti način kao i valentnost glagola, ali samo kod određenog broja imenica – ukoliko je riječ o nominalizacijama glagola i pridjeva (deverbativnih i deadjektivnih imenica);
- 2) Ove imenice u načelu zadržavaju istu osobinu valentnosti glagola i pridjeva od kojih su nastale;
 - *Der Termin hängt von seinem Gesundheitszustand ab.*
 - *Der Termin ist abhängig von seinem Gesundheitszustand.*
 - *die Abhängigkeit des Termins von seinem Gesundheitszustand*
- 3) Aktanti imenica su u načelu fakultativni, nijesu obligatorni;
- 4) Aktanti se realizuju u drugoj morfološkoj formi, prije svega kao atributi.

U nastavku navodi primjere nominalnih fraza u kojima deverbativna imenica, nezavisno od rečeničnog konteksta, realizuje određeni broj dopuna (**kvantitativna valentnost**):

- 1) Imenice bez aktanta: *das Schreien*;
- 2) Imenice sa jednim aktantom: *das Spielen des Kindes/seine Reise nach Paris*;
- 3) Imenice sa dva aktanta: *die Reise des Wissenschaftlers nach Brasilien*;
- 4) Imenice sa tri aktanta: *die Überreichung der Zeugnisse an die Abiturienten durch den Schulleiter.* (Helbig/Buscha 2013: 528-530)

2.1.1.6. Johannes Erben

Mogućnost tumačenja valentnosti deverbativnih imenica i glagola nalazimo i radu Johanesa Erben (njem. Johannes Erben) „Deutsche Grammatik – Ein Abriss“ iz 1972. godine. Pod uticajem generativne gramatike, Erben (1972: 284) govori o prevođenju verbalnih struktura u

nominalne uz pomoć **transformacija** („Nominalisierungstransformation“³⁴). Navodi sljedeći primjer:

(a) *Der Hund bellt* → *das laute Bellen des Hundes/Sein lautes Bellen* (*ibid.* 284)

Opisujući strukturu nominalne fraze, Erben zaključuje da deverbativne imenice kao nosioci fraze vezuju iste elemente kao i glagoli (u primjeru koji slijedi zajednički element je predlog *über*):

(b) *Er regt sich über den Versuch auf.* → *seine Aufregung über den Versuch/seine Aufregung darüber* (*ibid.* 282)

Kod stepena obligatornosti dopuna, Erben se poziva na jednu rečenicu Zomerfelda, koja kaže da, imenice posjeduju isključivo fakultativne dopune i da je ta konstatacija, iako možda pretjerano (usko) formulisana, u načelu tačna (*ibid.* 286).

Kao i u slučaju Zomerfelda i Šrajbera, i kod Erbena „pravila“ o nasljeđivanju valentnosti ostaju nedovoljno definisana – za deverbativne imenice navodi se samo primjer prepozitivne dopune koja se na sintaksičkom planu jednako realizuje kao i kod glagola (*sich aufregen über – Aufregung über*). Dakle, govori se isključivo o podudarnosti sintaksičke valentnosti imenica i glagola.

2.1.1.7. Klaus Welke

Od posebne važnosti za ovaj rad je djelo „Valenzgrammatik des Deutschen – Eine Einführung“ (2011) njemačkog autora Klaua Velkea (njem. Klaus Welke). Analizirajući valentnost sa aspekta konstruktivne gramatike i teorije prototipa, Velke postavlja **hipotezu o nasljeđivanju valentnosti** („Hypothese der Valenzvererbung“), dajući time najpotpuniji opis ove jezičke pojave.

Proces nasljeđivanja valentnosti ima svoju sinhronijsku i dijahronijsku stranu. Jezičke konstrukcije (samim tim i valentnost) čine individualni (mentalni) leksikon svakog govornika ili slušaoca – one se prvo usvajaju (dijahronijski aspekt), a potom i produkuju kroz svakodnevnu

³⁴ Termin „Nominalisierungstransformation“ koriste i Helbig/Buša za transformacije subjekta i objekta u rečenici (up. Helbig/Buscha 2000: 203-204).

komunikaciju (sinhronijski aspekt). S druge strane, svaki govornik ili slušalac u stanju je da sam produkuje i razumije potpuno nove jezičke konstrukcije – uključujući i one koje nijesu zabilježene u individualnom leksikonu (Welke 2011: 310). Ovu stavku je važno imati na umu kada se govori o povezanosti valentnosti i konstrukcije u jeziku.

U radu je akcenat na **sintaksičko-semantičkom opisu valentnosti**. Autor polazi od mišljenja da, deverbativna imenica procesom nominalizacije nasljeđuje ne samo leksičko značenje glagola od kog je imenica izvedena, već i njegovu valentnost. Zbog razlike u konstrukciji nominalne i verbalne fraze, valentnost se različito realizuje – rečenične dopune se javljaju u izmijenjenoj morfosintaksičkoj formi:

- (1) *Wallander verhaftet den Dieb. – die Verhaftung des Diebes durch Wallander*
- (2) *Wallander freut sich über das Geschenk. – die Freude Wallanders über das Geschenk*
- (3) *Wallander fährt nach Stockholm. – die Fahrt Wallanders nach Stockholm*
- (4) *Wallander schläft – der Schlaf Wallanders*
- (5) *Wallander beharrt auf seinem Irrtum – das Beharren Wallanders auf seinem Irrtum*
- (6) *Wallander verfolgt den Mörder – Wallanders Verfolgung des Mörders (ibid. 250)*

Imajući u vidu semantički aspekt prilikom nasljeđivanja valentnosti, autor zaključuje da je valentnost prvenstveno **semantički** određena (*ibid.* 253). Prilikom određivanja semantičkih odnosa između imenice i njenih dopuna, autor koristi semantičke uloge **agensa** (vršioca radnje) i **pacijensa** (onoga koji je na bilo koji način pogođen radnjom).

Promjena forme dopune u nominalnoj frazi objašnjava se njenom povezanošću sa sintaksom i morfologijom **izvornih** („originär“) nominalnih konstrukcija. Welke navodi sljedeći primjer:

- (7) *Jemand begutachtet einen Schaden.*
- (8) **die Begutachtung den Schaden*
- (9) *die Begutachtung des Schadens (Welke 2009: 523)*

U navedenoj nominalnoj konstrukciji depedens može da se realizuje samo u jednom slobodnom padežu: u genitivu. **Genitiv** je, dakle, formalni konstrukcioni uslov da se određena dopuna

realizuje u nominalnoj frazi³⁵. Drugi uslov je semantičke prirode – dopuna u genitivu je semantički slična izvornoj genitivskoj konstrukciji (subjekatski i objekatski genitiv su bliski posesivnom genitivu kao prvobitnoj genitivskoj konstrukciji):

(10) *das Haus des Vaters = Haus, das zum Vater gehört*

(11) *die Beobachtung der Vorfälle = Beobachtung, die zu den Vorfällen gehört*

(12) *die Beobachtung der Polizei = Beobachtung, die zur Polizei gehört (ibid. 523)*

Zaključak: Bez postojanja semantičke sličnosti, valentost ne bi mogla da se naslijedi u formi genitiva (*ibid.* 523).

Semantička sličnost igra takođe važnu ulogu kada se u nominalnoj frazi javlja više atributa:

(13) *Ernas Beurteilung des Problems (ibid. 524)*

Genitiv je dvostruko realizovan – u prednjem i u zadnjem polju. Govornik, dakle, koristi obje konstrukcije mogućnosti za nasljeđivanje rečeničnih dopuna u frazi. Zbog čega je u navedenom primjeru atribut *Ernas* realizovan u prednjem, a *Problem* u zadnjem polju, Velke objašnjava funkcijom posesivnog genitiva koji je semantički bliži subjekatskom, nego objekatskom genitivu. O poziciji atributa u konstrukciji svjedoče i sljedeći primjeri:

(14) *Emil beschreibt die Vorgänge.*

(15) *die Beschreibung des Vaters*

(16) *Vaters Beschreibung*

(17) **der Vorfälle Beschreibung*

(18) **die Beschreibung (des) Vaters der Vorfälle (ibid. 524)*

Da li će deverbativna imenica otvoriti slobodno mjesto za subjekatski ili objekatski genitiv zavisi od još jednog faktora – naime, od tvorbe riječi. Nominalizacijom deverbativne imenice naslijeđuju od glagola i aspekt radnje – perfektivnost ili imperfektivnost. Prema Velkeu, objekatski genitiv je tipičan za **perfektivne tranzitivne glagole**, jer su oni, prema definiciji, ciljno orijentisani – usmjereni su na realizaciju ili promjenu određenog predmeta/stvari, koji je u

³⁵ „Genitiv je, u konstrukcionom smislu, „ušica igle“ kroz koju moraju da prođu dopune bazičnog glagola“ (Welke 2009: 523; prevod – G.H.)

ovom slučaju denotiran objektom³⁶ radnje („objektbezogen“). Iz tog razloga se objekatski genitiv češće realizuje uz imenice izvedene od perfektivnih tranzitivnih glagola, nego subjekatski genitiv (čija realizacija nije isključena, ali je rijetka):

(19) *Emil hat das Brett zersägt.*

(20) *die Zersägung des Brettes*

(21) *die Zersägung Emils* (Welke 2011: 289)

Iako su obje dopune moguće, semantika glagola *zersägen* daje prednost objekatskom genitivu – govornik se odlučuje prije za primjer pod (20), nego za primjer pod (21). Ova stavka je posebno važna u situacijama kada deverbativna imenica realizuje obje dopune u genitivu, kao u sljedećem primjeru:

(22) *Tischlermeister Mairs Zersägung des Brettes* (*ibid.* 299)

Imenica *Zersägung* će u zadnjem polju najprije realizovati objekatski genitiv, dok će za subjekatski genitiv (zbog konstrukcionih uslova nominalne fraze) rješenje biti pozicija u prednjem polju. Moguće rješenje je i prepozitivna konstrukcija sa *durch*:

(23) *die Verhaftung des Mörders durch Wallander* (*ibid.* 290)

Dopune uz deverbativne imenice izvedene od **imperfektivnih tranzitivnih glagola** mogu na semantičkom planu da izraze i agens i pacijens, ali je realizacija agensa više vjerovatna:

(24) *Emil nimmt eine Figur wahr.*

(25) *die Wahrnehmung Emils*

(26) *die Wahrnehmung einer Figur* (*ibid.* 292)

Razlog tome takođe leži u semantici imperfektivnih tranzitivnih glagola – glagolom *wahrnehmen* notiraju se psihički procesi, koji se najčešće pripisuju određenoj osobi kao nosiocu tog procesa. Sa sociološkog aspekta, glagoli za izražavanje psihičkih stanja imaju posebnu važnost za čovjeka – ljudi rado i često govore o svojim osjećanjima, željama, naklonostima i sl. (*ibid.* 293). Time se objašnjava prednost u realizaciji subjekatskog genitiva.

³⁶ Shvatanje objekta sa aspekta tradicionalne gramatike.

S druge strane, imenice izvedene od **perfektivnih intransitivnih glagola** nasljeđuju isključivo ulogu agensa, pa je realizacija subjekatskog genitiva u zadnjem polju jedino moguća:

(27) *das Verschwinden/Kommen/Weggehen/Bleiben Wallanders (ibid. 290)*

Zaključak: Razlika u realizaciji dopuna u nominalnoj i verbalnoj konstrukciji počiva na odnosu genitiva kao jedinog (slobodnog) padeža u nominalnoj frazi naspram nominativa, genitiva, dativa i akuzativa u verbalnoj konstrukciji.

Pored dopune u genitivu, deverbativna imenica može da naslijedi i **prepozitivnu dopunu** od glagola:

(28) *Er fährt in die Stadt.*

die Fahrt in die Stadt

(29) *Er erinnert sich an den Sommer.*

die Erinnerung an den Sommer (ibid. 305)

Međutim, postoje primjeri gdje je došlo do tzv. **blokiranja** – dopuna je morala da promijeni svoju formu. U primjeru koji slijedi, dopuna u dativu zamijenjena je prepozitivnom dopunom:

(30) *jemandem danken – Dank an jemanden (ibid. 305)*

Velke smatra da je upotreba prepozitivne dopune opravdana njenom funkcijom. Govornici sami stvaraju konstrukcije sa predlogom kako bi omogućili da se valentnost naslijedi. Isto važi i za dopunu u akuzativu:

(31) *Wim lieben – die Liebe zu Wim (ibid. 305)*

Postoje, dakle, tri razloga za nastajanje novih prepozitivnih konstrukcija u nominalnoj frazi:

- a) Služe kao zamjena za rečeničnu dopunu u dativu ili genitivu;
- b) Omogućavaju glagolima, da pored agensa, izraze i ulogu pacijensa: *Die Liebe der Eltern zu den Kindern*;
- c) Služe za otklanjanje višestrukih značenja u polisemičnim riječima (disambigvacija):
 - *Emil bewundert / verehrt Elsa.*
 - *die Bewunderung / Verehrung Emils*

- *die Bewunderung / Verehrung Elsas*
- *die Bewunderung / Verehrung für Elsa (ibid. 306)*

Za razliku od prethodnih autora, Velke uključuje i nomina acti u svoja istraživanja – leksikalizacija je proces koji se odvija postepeno, tj. u više ravni – nomina actionis su neleksikalizovane imenice, dok su nomen acti spona između nomina actionis i konkretnih imenica³⁷. Nomina acti su u tom smislu na granici – u zavisnosti od konteksta, nekada se mogu tumačiti kao nomina actionis, a nekad kao konkretne imenice (Welke 2016: 91). Može se reći da su nomina acti zadržale semantičku vezu sa glagolom, ali da je ona, u zavisnosti od konteksta, implicitno ili eksplicitno prisutna. To upućuje na pretpostavku da su one naslijedile i valentnost glagola od kojih su izvedene.

Smatra se da je Velkeova povezanost valentnosti i konstrukcije umnogome pomogla u rasvjetljavanju pojedinih spornih stavki u vezi sa valentnošću imenica. Način na koji Velke analizira semantičku i sintaksičku valentnost, mogao bi naći svoju primjenu i u drugim jezicima – u crnogorskom jeziku su takođe zabilježene sličnosti u realizaciji dopuna kod glagola i imenica³⁸.

Posebno razvijena rekcijaska svojstva imaju glagoli, npr. *graditi kuću, bojati se vrućine, trgovati povrćem, razgovarati s komšijama* i sl. Zato je tipično da oni u sintagmemima s rekcijom imaju poziciju glavnoga tagmema. To, međutim, nikako ne znači da druge riječi nemaju rekcijaskih svojstava. Imaju ih i imenice, posebno one koje su nastale od glagola (podvukla G.H.), npr. *gradnja kuće, upravljanje preduzećem, poziv na sa stanak* i sl., ali i druge imenice, uključujući i one koje ne moraju imati nikakve direktne veze s glagolima, npr. *poglavica plemena, vrata dvorane, oči deteta, košulja bez rukava*. (Čirgić et al. 2010: 234)

³⁷ O leksikalizaciji i nasljeđivanju valentnosti na primjeru nomina agentis v. Lenk, Hartmut E. H., Hannele Kohvakka (2007). „Streiter für Gerechtigkeit und Teilnehmer am Meinungsstreit? Zur Valenz von Nomina Agentis im Deutschen und Finnischen“. U: Lenk, Hartmut E. H., Maik Walter (ur.): *Wahlverwandtschaften: Valenz, Verben, Variatäeten*, 195-218. Hildesheim: Olms.

³⁸ O nominalizacijama deverbativnih i deadjektivnih imenica u srpskom jeziku v. Milorad Radovanović (1977). „Imenica u funkciji kondenzatora (I)“. *Zbornik za filologiju i lingvistiku*, XX/1. Novi Sad: Matica srpska, 63-144. i „Imenica u funkciji kondenzatora (II)“. *Zbornik za filologiju i lingvistiku*, XX/2. Novi Sad: Matica srpska, 81-160 i Nataša Bugarski (2004). „Deadjektivna imenica kao sredstvo nominalizacije (u publicističkom stilu savremenog srpskog jezika)“. *Zbornik za filologiju i lingvistiku*, XLVII/1-2. Novi Sad: Matica srpska, 297-404.

Iako je samo riječ o opštem rekcijском svojstvu, postoji dovoljno prostora da se i ovdje govori o valentnosti deverbativnih imenica i da se, shodno tome, ispita hipoteza o nasljeđivanju valentnosti u crnogorskom jeziku.

Važno je pomenuti da se analiza korpusa u ovom radu razlikuje u odnosu na autore na koje se poziva – verbalne strukture se neće prevoditi u nominalne (u smislu transformacije), već će se analizirati postojeći primjeri nominalnih fraza ekscerpiranih iz njemačkih i crnogorskih dnevnih novina. U odnosu na starije gramatike³⁹, pojam nominalizacije u radu tumači se sa aspekta građenja odgovarajućih sintaksičkih (nominalnih) konstrukcija, odnosno nominalnih fraza sa deverbativnom imenicom⁴⁰. Dakle, analiziraju se primjeri fraza u kojima je deverbativna imenica otvorila slobodno mjesto za određenu klasu dopuna – shodno tome, avalentne deverbativne imenice nijesu tema rada. Prije same analize korpusa, ostalo je da se definiše morfološki kriterijum za izbor građe.

3. Pojam deverbativna imenica – morfološki kriterijum

Pod terminom deverbativne imenice („Deverbativum“) podrazumijevaju se sve imenice koje su izvedene od glagola (Hentschel 2010: 70). Prema Flajšeru i Barcu (2012: 97), deverbativne imenice spadaju u transponovane tvorenice, dakle lekseme koje su derivacijom ili konverzijom prešle/transponovane u novu klasu riječi, u ovom slučaju u imenice. Izdvajaju se sljedeće semantičke klase deverbativne imenice: *nomina actionis* (*der Sprung*), *nomina agentis* (*der Dichter*), *nomina instrumenti* (*die Bremse*), *nomina acti/patientis* (*der Prüfling*) i *nomina loci* (*die Drückerei*).

U radu je akcenat na semantičkoj klasi **nomina actionis** (u literaturi se često koristi i termin „Verbalabstrakta“), s tim što su uključeni i pojedini primjeri **nomina acti**, upravo zbog neuhvatljivosti procesa leksikalizacije i teškog razgraničavanja navedene dvije klase. Kriterijum je nivo apstraktnosti deverbativne imenice, prema definiciji Jirgensena:

³⁹ U starijim gramatikama, nominalizacije se tumače sa aspekta tvorbe riječi – supstantivizacije (poimeničavanja glagola i pridjeva) i popridjevljavanja glagola (participa).

⁴⁰ Istu definiciju koristi i Klaus Velke (up. Velke 2016: 70).

Abstrakta „prägen“ Eigenschaften, Geschehnisse, Zustände etc. als Gegenstände, sie sind daher meistens Ableitungen von anderen Wortarten, vor allem von Verben und Adjektiven. Abstrakta können also Prozesse bezeichnen, wobei Prozeß als Oberbegriff für Tätigkeiten, Vorgänge und Zustände verwendet wird. (Jürgens 1994: 23)⁴¹

Dakle, uzimaju se u obzir one imenice kod kojih je, uprkos prisustvu određenog stepena leksikalizacije, zadržana semantika glagola, dakle one nomina acti koje još nijesu razvile predmetno značenje i mogu se u datom kontekstu tumačiti kao nomina actionis.

U radu se analiziraju imenice prema sljedećem morfološkom kriterijumu:

Tvorbena osnova	Afiks	Primjer	Objašnjenje
Glagol (infinitiv, infinitivska osnova, preteritska i participska osnova)	-	der Ruf, Stoß, Sprung	Radnja kao jednokratani čin
	-	das Überholen	Radnja kao kontinuitet
	-e	die Folge, Vorhersage	Radnja kao kontinuitet i rezultat
	-er	der Jauchzer, Anschauzer	Radnja kao jednokratani čin
	Ge- ... -e/Ge-	das Gesinge, Geplapper	Iterativna, neželjena radnja
	-ei/-erei	die Meckerei, Heulerei	Iterativna, neželjena radnja
	-s	der Knacks	Radnja kao jednokratani čin
-ung	die Deutung, Befestigung	Radnja kao kontinuitet i rezultat	

(Fleischer/Barz 2012: 122)⁴²

Navedenoj podjeli treba dodati i tvorbeni sufiks *-t* (npr. *die Fahrt*), koji više nije produktivan i naginje ka leksikalizaciji (Motsch 2004: 325).

U crnogorskom jeziku je uobičajen termin „glagolska“ imenica za sve imenice kojima se imenuje radnja, stanje ili zbivanje: čitanje, gledanje, trčanje; vožnja, potražnja, patnja; seoba, tvorba, dioba i sl. (Čirgić *et al.* 2010: 69). S druge strane, Klajn (2005: 184-186) pod terminom

⁴¹ „Apstraktne imenice označavaju osobine, događaje, stanja itd. i shodno tome, najčešće su izvedenice od glagola ili pridjeva. Apstraktne imenice imenuju procese, pri čemu se proces upotrebljava kao nadređeni pojam za neku radnju, stanje ili zbivanje.“ (prevod –G.H.)

⁴² Iako nijesu predmet istraživanja u radu, Flajšer i Barc u okviru navedene tabele ubrajaju i glagolske sintagme (*Stellungnahme, Besserwisserei* itd.).

deverbativne imenice podrazumijeva one imenice koje su nastale dodavanjem tvorbenog sufiksa sa apstraktnim ili uopštenim značenjem na glagolsku osnovu (-a; -anja; -ba; -idba; -(j)ava; -njava; -(j)aj; -(a)ak; -ež; -Ø), dok su glagolske imenice, imenice sa sufiksima *-nje* i *-će*. S obzirom na to da i jedne i druge posjeduju apstraktno značenje, u radu će se navoditi pod istim terminom – nomina actionis⁴³. Razmatraju se imenice prema sljedećem morfološkom kriterijumu:

Tvorbeni sufiks	Imenica
<i>-a</i>	tuča, osuda
<i>-anja</i>	patnja, gradnja
<i>-ba</i>	borba, žalba
<i>-idba</i>	ženidba, vjeridba
<i>-(j)ava</i>	lomnjava, zvonjava
<i>-njava</i>	kuknjava, pucnjava
<i>-(j)aj</i>	trzaj, događaj
<i>-(a)k</i>	odlazak, boravak
<i>-ež</i>	dremež, grabež
<i>-Ø</i>	plač, rast
<i>-nje</i>	čitanje, disanje
<i>-će</i>	iščežnuće, zauzeće

(Klajn 2005:184-186)

Prema Klajnu (2005: 184-186), pretposljednji sufiks je u odnosu na ostale izuzetno produktivan – iako imenice na *-nje* u principu izražavaju samo poimeničnu radnju, moguć je razvoj specifičnih značenja: *zvanje* (= titula) kod nesvršenih i *utvrđenje* (=tvrđava) kod svršenih

⁴³ Kriterijum apstraktnosti koristi i Žepić u svom radu *Wortbildung des Substantivs im Deutschen und Serbokroatischen*. Autor ubraja nomina actionis u apstraktne imenice sa glagolskom bazom (up. Žepić 1976: 34).

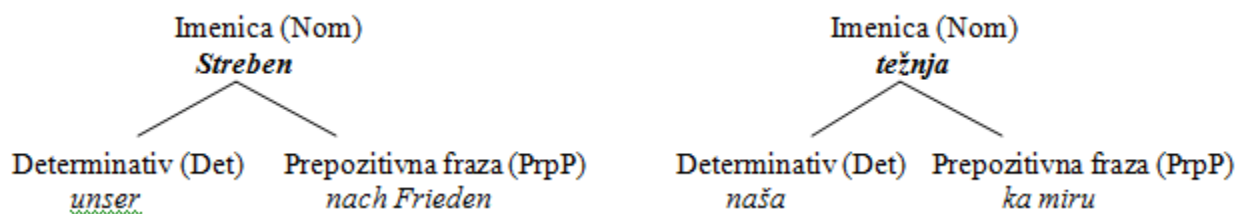
glagola. Čisto imenička značenja stekle su imenice na *-će*, kao što je *raspeće* (= raspelo, krucifiks) i *preduzeće* (= firma, kompanija)⁴⁴.

Kao i u njemačkom jeziku, procesi leksikalizacije su mogući, tako da se *nomina actionis* često mogu tumačiti kao *nomina acti*:

- a) *opis* < *opisivati* (može značiti i proces opisivanja i rezultat tog procesa);
- b) *klasifikacija* < *klasifikovati*;
- c) *skok* < *skočiti* (Mrazović/Vukadinović 1990: 190)

3.1. Nominalna fraza sa deverbativnom imenicom

U nastavku slijedi kratak osvrt na strukturu nominalne fraze u kojoj je deverbativna imenica nosilac, odnosno nukleus fraze:

Vodeći se Engelovom teorijom, polazi se od mišljenja da deverbativna imenica vezuje različite satelite (attribute) za sebe. Atributi mogu da budu dopune ili dodaci uz imenicu – razlika počiva na specifičnosti potklase koju vezujemo za dopune. Za razliku od dodataka, koji su aspecifični, dopune su uslovljenje valentnošću imenice, odnosno specifične, i shodno tome pripadaju određenoj klasi. Iako Engel (2004: 287) smatra da su sve dopune u nominalnoj frazi bez izuzetka fakultativne, u radu se polazi od mišljenja da ipak postoje imenice sa obligatornom dopunom (primjer: **Beim Verlassen stolperte er*)⁴⁵.

⁴⁴ Opširnije o tvorbi glagolskih imenica v. Klajn, Ivan (2003). *Tvorba reči u savremenom srpskom jeziku. Drugi deo. Sufiksacija i konverzija. Prilozi gramatici srpskog jezika II*. Beograd/Novi Sad: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Institut za srpski jezik SANU, Matica srpska.

⁴⁵ (up. Hölzner 2007: 64)

3.1.1. Klase dopuna uz deverbativnu imenicu

U kontrastivnim istraživanjima njemačkog i srpkohrvatskog jezika Popadić⁴⁶ (1988) analizira sljedeće klase dopuna uz deverbativnu imenicu:

Klase dopuna		
	<i>Njemački jezik:</i>	<i>Crnogorski jezik:</i>
1. Dopuna u genitivu:		
(a) Subjekatski genitiv	<i>der Auftritt Peters</i>	<i>padanje lišća</i>
(b) Objekatski genitiv	<i>der Ausbau des Stützpunktes</i>	<i>izgradnja mosta</i>
(c) Ablativni genitiv	/	<i>razrješavanje dužnosti</i>
2. Dopuna u dativu	/	<i>pomoć nekome</i>
3. Prepozitivna dopuna	<i>die Teilnahme an</i>	<i>učešće u diskusiji</i>
4. Direktivna dopuna	<i>die Reise nach Italien</i>	<i>putovanje u Ameriku</i>
5. Instrumentalna dopuna	/	<i>prijetnja nečim</i>

Navedenoj tabeli se dodaje i verbativna dopuna, koja je preuzeta iz kontrastivnih istraživanja njemačkog i srpskog jezika (Alanović *et al.* 2014: 61). Time je kompletiran spisak dopuna na osnovu kojeg će se vršiti analiza:

6. Verbativna dopuna	<i>eine Vermutung, dass sie mir eine Falle stellen wollen</i>	<i>namjera da se završi istra- živanje</i>
-----------------------------	---	--

⁴⁶ Istraživanje Popadić (1988) oslanja se na Engelovo shvatanje dopuna i dodataka.

III Metodološki okvir rada

1. Hipoteza

U skladu sa istraživanjima Velkea (2009/2011), Helbiga/Buše (1992/2013), Zomerfelda/Šrajbera (1983), Erbena (1972) i Popadić (1988) izvodi se sljedeća hipoteza:

Pretpostavlja se da deverbativna imenica u njemačkom i crnogorskom jeziku najčešće zadržava valentnost glagola od kog je nastala.

2. Kontrastivna analiza

U radu se primjenjuje metod kontrastivne analize, kojim se žele sistemski utvrditi sličnosti i razlike u realizovanju klasa dopuna uz deverbativnu imenicu u njemačkom i crnogorskom jeziku. Pojedinačne klase dopuna se prvo analiziraju na njemačkom, zatim na crnogorskom i na kraju se međusobno upoređuju.

3. Korpus istraživanja

Za istraživački korpus odabrani su primjeri iz njemačkih dnevnih novina: *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, *Süddeutsche Zeitung* i *Die Zeit*, dok su za crnogorski jezik uzeti primjeri iz *Vijesti*, *Dnevnih novina* i *Pobjede*. Pritom su uzete u razmatranje sljedeće rubrike: „Politik“, „Wirtschaft“ i „Feuilleton“, odnosno „Politika“, „Ekonomija“ i „Kultura“. U cilju preglednosti primjera, izdanja su obilježena indeksnim oznakama ¹ i ², dok su nazivi dnevnih novina označeni skraćenicama:

Frankfurt Allgemeine Zeitung¹ = FAZ¹, 11. maja 2017; Frankfurt Allgemeine Zeitung² = FAZ², 6. jula 2017.

Süddeutsche Zeitung¹ = SDZ¹, 13./14. maja 2017; Süddeutsche Zeitung² = SDZ², 6. jula 2017.

Die Zeit¹ = DZ¹, 11. maja 2017; Die Zeit² = DZ², 6. jula 2017.

Vijesti¹ = V¹, 27. marta 2017; Vijesti² = V², 6. juna 2017.

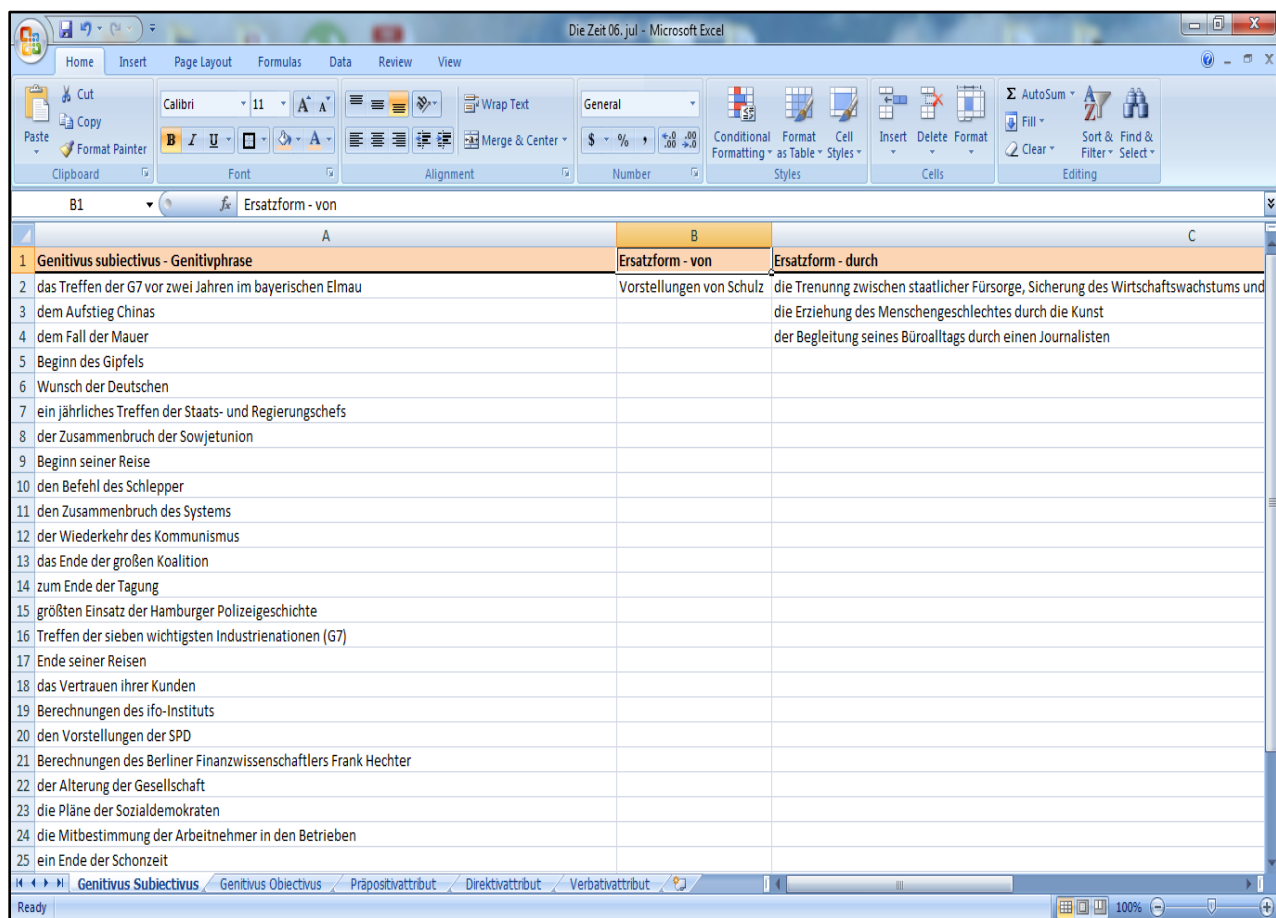
Dnevne novine¹ = DN¹ 27. marta 2017; Dnevne novine² = DN², 5. juna 2017.

Pobjeda¹ = P¹, 27. marta 2017; Pobjeda² = P², 6. juna 2017.

Ekscerpirani primjeri su unošeni u Excel tabelu, gdje su prema sljedećim parametrima analizirani:

- klasa dopune;
- forma dopune;
- pozicija dopune u frazi.

1) Primjer obrade podataka iz njemačkih novina (*Die Zeit*):

The screenshot shows a Microsoft Excel spreadsheet titled "Die Zeit 06. jul - Microsoft Excel". The spreadsheet contains a table with three columns: A (Genitivus subjectivus - Genitivphrase), B (Ersatzform - von), and C (Ersatzform - durch). The table lists 25 rows of German news headlines and their corresponding grammatical analysis.

	A	B	C
1	Genitivus subjectivus - Genitivphrase	Ersatzform - von	Ersatzform - durch
2	das Treffen der G7 vor zwei Jahren im bayerischen Elmau	Vorstellungen von Schulz	die Trennung zwischen staatlicher Fürsorge, Sicherung des Wirtschaftswachstums und
3	dem Aufstieg Chinas		die Erziehung des Menschengeschlechtes durch die Kunst
4	dem Fall der Mauer		der Begleitung seines Büroalltags durch einen Journalisten
5	Beginn des Gipfels		
6	Wunsch der Deutschen		
7	ein jährliches Treffen der Staats- und Regierungschefs		
8	der Zusammenbruch der Sowjetunion		
9	Beginn seiner Reise		
10	den Befehl des Schlepper		
11	den Zusammenbruch des Systems		
12	der Wiederkehr des Kommunismus		
13	das Ende der großen Koalition		
14	zum Ende der Tagung		
15	größten Einsatz der Hamburger Polizeigeschichte		
16	Treffen der sieben wichtigsten Industrienationen (G7)		
17	Ende seiner Reisen		
18	das Vertrauen ihrer Kunden		
19	Berechnungen des ifo-Instituts		
20	den Vorstellungen der SPD		
21	Berechnungen des Berliner Finanzwissenschaftlers Frank Hechter		
22	der Alterung der Gesellschaft		
23	die Pläne der Sozialdemokraten		
24	die Mitbestimmung der Arbeitnehmer in den Betrieben		
25	ein Ende der Schonzeit		

2) Primjer obrade podataka iz crnogorskih novina (*Pobjeda*):

	A	B	C
1	(Genitivus subjectivus) Genitivphrase	Possessivdeterminativ	Ersatzform - od strane
2	dolazak ozbiljnih američkih investitora u Crnu Goru	vaše pridruživanje	medijsko obraćanje partiji od strane nekih funkcionera
3	ulazak Crne Gore	vaše podrške	
4	pristupanje Crne Gore NATO-u	njihove reakcije	
5	pristupanje Crne Gore	njegovo književno i životno bivstovanje	
6	formalnog pristupanja Crne Gore NATO-u	njegovom shvatanju	
7	prisustvu generalnog sekretara Alijanse Stoltenberga, našeg premijera Markovića i ambasadora Kaluđerovića		
8	propadanja i postanja Crne Gore		
9	zloupotreba državnog tužilaštva (gen ob.)		
10	poslovanje kompanije		
11	nedostatku sredstava za nabavku i održavanje vaznih sredstava		
12	nagomilavanje poreskog duga (gen ob.)		
13	pitanja naše redakcije šta stoji u obrazloženju Kneževićeve ostavke		
14	interesovanja investitora za poljoprivrednu proizvodnju u Crnoj Gori		
15	molbi Lava Lajovića da Nova Pobjeda bude izdavač njegove studije "Hristoliki podvig Svetog kneza Vladimira"		
16	odgovor pozorišta		
17	odgovori pozorišta na društveni kodeks		
18	nastupu kulturnog slovenačkog benda "Lajbah"		
19	pristupa američke politike u Evropi		
20	skandalozne prijetnje Moskve		
21	formalnog završetka procedure stupanja Crne Gore u NATO		
22	nastavak antiruske histerije u Crnoj Gori		
23	pridruživanja Crne Gore antiruskim mjerama EU od marta 2014. godine		
24	pristupanje Crne Gore		
25	zahtjev 15 predsjednika opštinskih odbora SNP-a, dr Branko Ivanović, kao najstariji član Glavnog odbora koju obavlja funkciju predsjedavajućeg		

IV Analiza korpusa

1. Dopuna u genitivu

1.1. Subjekatski genitiv

1.1.1. Subjekatski genitiv u njemačkom jeziku

Subjekatski genitiv („Genitivus subiectivus“) je dopuna uz deverbativnu imenicu, koja u odgovarajućoj rečenici ima ekvivalent u formi nominalne fraze u nominativu u funkciji subjekatske dopune. Na semantičkom planu preuzima ulogu **agensa** (vršioca radnje). U njemačkom jeziku zauzima **postnuklearnu poziciju**⁴⁷, najčešće u vidu **nominalne fraze u genitivu**. Iz korpusa su izdvojeni sljedeći primjeri:

(1) (...) *der Kampf der Populisten* (...) (DZ¹)

(2) (...) *das Versprechen der Regierung* (...) (DZ¹)

U primjerima (1) i (2), konstrukcija nominalne fraze uslovlila je realizaciju rečenične dopune u izmijenjenoj morfosintaksičkoj formi – nominalnoj frazi u genitivu, i time omogućila nasljeđivanje semantičke valentnosti od glagola: *die Regierung verspricht* → *das Versprechen der Regierung*.

Osim nominalne fraze u genitivu, informaciju o agensu je moguće izraziti i u **prenuklearnoj poziciji**, kao jednoj od varijanti **saksonskog genitiva** (njem. Sächsischer Genitiv):

(3) (...) *Lawrows Auftritt* (...) (SDZ¹)

(4) (...) *Sobjanins Versprechen größerer Wohnungen* (...) (FAZ¹)

Važno je imati u vidu da saksonski genitiv, kao i određeni član, sadrži semantičko obilježje „poznato“, i da se isključivo upotrebljava za imenovanje određene osobe (*Lawrows*, *Sobjanins*)

⁴⁷ „Pri prikazivanju poretka elemenata u imeničkoj frazi korisno je razlikovati elemente koji se javljaju ispred imenice-nukleusa – u prednjem polju, prenuklearno – i elemente koji se javljaju iza imenice – u zadnjem polju, postnuklearno.“ (Mrazović/Vukadinović 1990: 303)

ili institucije (Engel 2004: 292). Zbog posjedovanja iste funkcije, istovremeno prisustvo determinativa i saksonskog genitiva u frazi nije moguće – kod primjera (3) generisali bi se nekorektni iskazi:

(3) **der Lawrows Auftritt*

Govoreći o dijahronijskom aspektu valentnosti, konstatovano je da je realizacija određene dopune uz deverbativnu imenicu često uslovljena leksičkim značenjem glagola od kog je imenica izvedena. Kada se uporede primjeri (2) i (4), primjećuje se da je imenica *Versprechen*, iako izvedena od tranzitivnog perfektivnog glagola, ipak otvorila slobodno mjesto za subjekatski genitiv. Objašnjenje se traži u poziciji atributa u frazi – naime, konstrukcija nominalne fraze dozvoljava imenici da postnuklearno realizuje samo jednu dopunu u genitivu. U primjeru (2) subjekatski genitiv predstavlja jedinu dopunu (*der Regierung*), dok su u primjeru (4) dva atributa prisutna: saksonski genitiv u prednjem polju (*Sobjanins*) i objekatski genitiv u zadnjem polju (*größerer Wohnungen*). Zaključuje se da imenice izvedene od perfektivnih tranzitivnih glagola jednako realizuju subjekatski i objekatski genitiv, pri čemu je njihova pozicija u frazi često uslovljena brojem atributa – ukoliko su oba atributa prisutna, postnuklearna pozicija pripada objekatskom genitivu, jer je on semantički bliži imenici, dok se konstrukciono rješenje za subjekatski genitiv traži u prenuklearnoj poziciji.

Ukoliko je imenica izvedena od intrazitivnog perfektivnog glagola, dopuna u genitivu se isključivo interpretira u značenju subjekta, što potvrđuju sljedeći primjeri:

(5) (...) *dem offiziellen Beginn des Gipfels* (...) (SDZ²)

(6) (...) *dem Fall der Mauer* (...) (DZ²)

(7) (...) *das Ende der großen Koalition* (...) (DZ²)

Pored atributa u genitivu, subjekatski genitiv je moguće zamijeniti i uz pomoć **prepozitivne konstrukcije sa von**. Primjeri:

(5) (...) *die Behauptung von Systemtheoretikern und Liberalen, es gäbe einen unmittelbaren Zusammenhang von Freiheit und Sozialer Komplexität* (DZ¹)

(6) (...) *die Reise von Franziskus* (...) (FAZ¹)

(7) (...) *Hilfe von Kardinal Ratzinger* (...) (FAZ²)

(8) (...) *eine unkontrollierte Einwanderung von Hunderttausenden* (...) (SDZ²)

Prema Engelu, u nedostatku jasnih morfoloških obilježja u genitivu, subjekatski genitiv se zamijenjuje prepozitivnom frazom sa *von* (2004: 295). Ovo pravilo bi moglo da se odnosi na primjer (6), gdje je subjekatski genitiv blokiran, jer imenica već sadrži nastavak *-s* (*Franziskus*). Pravilo se odnosi na sve vlastite imenice sa završetkom na suglasnik *-s*, *-ss*, *-ß*, *-z*, *-tz*, *-x*, koje se javljaju i u varijanti saksonskog genitiva, pa bi primjer (6) glasio: *Franziskus' Reise*. Iako u korpusu nije zabilježena slična pojava, u pisanom jeziku je varijanta sa apostrofom prihvatljiva, dok se u usmenoj komunikaciji izbjegava, upravo zbog gubljenja glasa *-s* pri izgovoru i stvaranja potencijalnih nejasnoća u razumijevanju (DUDEN 2009: 209).

Nešto obuhvatniju definiciju upotrebe predloga *von* daje Admoni (1973). Autor govori o „semantički praznom *von*“ koji se upotrebljava umjesto fraze u genitivu u sljedećim slučajevima:

- kod apstraktnih i gradivnih imenica bez člana;
- kod imenica upotrijebljenih u neodređenoj množini;
- kod vlastitih imena koja ne posjeduju gramatičku morfemu za genitiv jednine;
- kod nabiranja imenica u različitim rodovima;
- kod geminatnih frazeologizama („Zwillingsformen“) (Admoni 1973: 61, citirano prema Popadić 1988: 11)⁴⁸

Navedena pravila mogu se provjeriti poređenjem sljedeća dva primjera:

(7) (...) *Hilfe von Kardinal Ratzinger* (...) (FAZ²)

(9) (...) *mögliche ständige Zusammenarbeit beliebiger EU-Mitgliederstaaten in Sachen Verteidigung* (...) (DZ¹)

Za razliku od primjera (9), gdje postoji prisustvo pridjeva *beliebiger*, u primjeru (7) genitiv nije prethodno obilježen determinativom, pridjevom ili nastavkom na imenici, pa se, samim tim, upotreba prepozitivne konstrukcije sa *von* čini logičnim rješenjem. Međutim, ukoliko se sagleda

⁴⁸ Primjeri: (a) *das Auftreten von Atemnot*; (b) *die Strahlung von Isotopen*; (c) *das Verschwinden von Franz*; (d) *das Ausbrechen von Cholera und Typhus*; (e) *der Wechsel von Ebbe und Flut*; (f) *die Häufung von Unfällen* etc. (Popadić 1998: 11).

primjer (7) i uoči da vlastita imenica ipak posjeduje genitivni nastavak za jedninu (*Hilfe des Kardinal Ratzingers*), dolazi se do zaključka da je upotreba prepozitivne konstrukcije u ovom slučaju isključivo stilske prirode⁴⁹.

Subjekatski genitiv se može zamijeniti i **prepozitivnom konstrukcijom sa *durch***. Primjeri su:

(10) (...) *Bedrohnung durch den politischen Gegner* (...) (SDZ¹)

(11) (...) *die Kontrolle durch die Politik* (...) (FAZ¹)

S obzirom na to da su deverbativne imenice *Bedrohnung* (10) i *Kontrolle* (11) svojim značenjem usmjerene na pacijens (jer su izvedene od tranzitivnog glagola), upotreba predloga *durch* služi za isticanje uloge agensa i izbjegavanje potencijalnih dvosmislenosti u tumačenju:

(10) (?) *Bedrohnung des politischen Gegners*

(11) (?) *Kontrolle der Politik*

Upotreba prepozitivne fraze sa *durch* zabilježena je i u slučaju istovremene realizacije subjekatskog i objekatskog genitiva u frazi:

(12) (...) *die Identifizierung von Migranten durch Polizisten* (...) (FAZ¹)

Smatra se da je predlog *durch* ovdje upotrijebljen kao jedino konstrukciono rješenje za zamjenu subjekatskog genitiva.

Još jedna od mogućnosti zamjene subjekatskog genitiva je upotreba **posesivnog determinativa**. Primjer:

(13) (...) *Der deutsche Außenminister äußert Verständnis. Zum Abschluss seiner Reise (Reise des deutschen Außenministers) an den Persischen Golf* (...) (FAZ²)

Primjena posesivnog determinativa u navedenom primjeru očigledno služi da se izbjegne često isticanje vršioaca radnje u tekstu. Ukoliko se atribut u genitivu zamijeni posesivnim determinativom, onda više nije riječ o dopuni uz deverbativnu imenicu, već o njenom dodatku.

⁴⁹ Sličan zaključak navodi i Pon u svom empirijskom istraživanju (up. Pon 2011: 192).

1.1.2. Subjekatski genitiv u crnogorskom jeziku

U crnogorskom jeziku subjekatski genitiv se isključivo realizuje u **zadnjem polju**⁵⁰, najčešće u vidu **nominalne fraze u genitivu**:

- (1) (...) *Ulazak Crne Gore u NATO* (...) (P¹)
- (2) (...) *poslovanja Trenda* (...) (V²)
- (3) (...) *početak realizacije* (...) (DN²)

Kao i u njemačkom jeziku, subjekatska dopuna dobija nominalizacijom izmijenjenu morfosintaksičku formu – u ovom slučaju nominalnu frazu u genitivu. Na taj način se prilagođava konstrukcionim uslovima nominalne fraze i omogućava nasljeđivanje semantičke valentnosti glagola: *Crna Gora ulazi u NATO* → *ulazak Crne Gore u NATO*.

Osim nominalne fraze u genitivu, informaciju o agensu je moguće izraziti i upotrebom **posesivnog pridjeva**. Ukoliko subjekatski genitiv označava ljudsko biće ili vlastito ime, njegovu zamjenu predstavlja posesivni pridjev na *-ov, -ev, -ovljev, -evljev* i *-in*⁵¹:

- (4) (...) *Milićevom odlukom da podnese ostavku* (...) (DN²)
- (5) (...) *Zogovićevo razumijevanje jezika* (...) (P²)

Ako se vlastita imena u atributivnoj funkciji upotrijebe sa nekom bližom odredbom (npr. determinativom ili pridjevom), onda se obavezno javljaju u formi subjekatskog genitiva (Mrazović/Vukadinović 1990: 288). Primjer (6) to potvrđuje – uz vlastito ime navedeno je i zanimanje osobe:

- (6) (...) *predavanje istoričara, književnika i književnog kritičara Marijana Maša Milića* (...) (DN²)

⁵⁰ Izuzetak je pjesnički jezik, gdje pozicija atributa može da varira (up. Popadić 1988: 32).

⁵¹ „Dopuna u genitivu najčešće izražava neodređenost i generalizaciju. Tako je u primeru *osmeh žene* reč o osmehu neke/bilo koje žene, žene kao takve, dok prisvojni pridev *ženin* individualizuje, ukazuje na jednu određenu osobu, na jednu konkretnu, poznatu ženu.“ (Mrazović/Vukadinović 1990: 288)

U korpusu su zabilježene i mogućnosti zamjene subjekatskog genitiva **prepozitivnom konstrukcijom od strane + genitiv**:

(7) (...) *gušenje posebnih identiteta od strane dominantne nacije* (...) (DN²)

(8) (...) *medijsko obraćanje partiji od strane nekih funkcionera* (...) (P²)

(9) (...) *finansijsku podršku industrijskom sektoru od strane Investiciono-razvojnog fonda (IRF)* (...) (P¹)

(10) (...) *vještačenje od strane vještaka građevinske struke* (...) (V²)

U primjerima (7), (8) i (9) subjekatski genitiv je zamijenjen, jer je deverbativna imenica realizovala oba atributa u svom zadnjem polju. Zbog semantičke bliskosti tranzitivnog glagola i imenice, objekatski genitiv (7) i dopuna u dativu (8 i 9) dobijaju prednost u postnuklearnoj realizaciji, dok subjekatski genitiv traži rješenje u prepozitivnoj frazi. Time se izbjegavaju moguće konfuzne konstrukcije:

(9) **finansijsku podršku industrijskom sektoru Investiciono-razvojnog fonda (IRF)*

U primjeru (10), smatra se da je prepozitivna konstrukcija upotrijebljena isključivo iz stilskih razloga, o čemu svjedoči sljedeći primjer iz korpusa:

(11) (...) *vještačenje vještaka građevinske struke* (...) (V²) (= *vještačenje od strane vještaka građevinske struke*).

U slučaju da je imenica izvedena od intranzitivnog glagola, dopuna u genitivu dobija isključivo subjekatsku intepretaciju:

(12) (...) *nedostatku sredstava za nabavku i održavanje voznih sredstava* (...) (P²)

(13) (...) *rast privrede* (...) (V¹)

I u crnogorskom jeziku moguće je zamijeniti subjekatski genitiv **posesivnim determinativom**. Riječ je, takođe, o dodatku uz deverbativnu imenicu:

(14) (...) *U početku su đaci učestvovali, zatim su se pridruživali i profesori, profesorica Dragana Glomazić i uprava. Zahvaljujemo im se na podršci. Uz njihovu podršku*

(profesorice Dragane Glomazić i uprave), shvatili smo kako će taj koncert izgledati (...)
(P¹)

1.1.3. Tabelarni prikaz subjekatskog genitiva i konkurentnih formi u njemačkom i crnogorskom jeziku

<i>Njemački jezik</i>	<i>Crnogorski jezik</i>
Forma atributa:	
<p style="text-align: center;">Osnovna forma:</p> <p>Nominalna fraza u genitivu:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>der Kampf <u>der Populisten</u></i> <p>Saksonski genitiv:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i><u>Sobjanins</u> Versprechen größerer Wohnungen</i> 	<p style="text-align: center;">Osnovna forma:</p> <p>Nominalna fraza u genitivu:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>poslovanja <u>Trenda</u></i>
<p style="text-align: center;">Konkurentne forme:</p> <p>Prepozitivna fraza <i>von</i>:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>Hilfe <u>von Kardinal Ratzinger</u></i> <p>Prepozitivna fraza <i>durch</i>:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>die Kontrolle <u>durch die Politik</u></i> <p>Posesivni determinativ:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i><u>seiner</u> Reise</i> 	<p style="text-align: center;">Konkurentne forme:</p> <p>Posesivni pridjev:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i><u>Zogovićevo</u> razumijevanje jezika</i> <p>Prepozitivna fraza <i>od strane</i>:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>vještačenje <u>od strane vještaka građevinske struke</u></i> <p>Posesivni detreminativ:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i><u>njihovu</u> podršku</i>
Pozicija atributa u frazi:	
<p style="text-align: center;">Pozicija atributa u prednjem polju:</p> <p>Saksonski genitiv:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i><u>Lawrows</u> Auftritt</i> <p>Posesivni determinativ:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i><u>seine</u> Reise</i> 	<p style="text-align: center;">Pozicija atributa u prednjem polju:</p> <p>Posesivni pridjev:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i><u>Milićevom</u> odlukom da podnese ostavku</i> <p>Posesivni determinativ:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i><u>njihovu</u> podršku</i>

Pozicija atributa u zadnjem polju:	Pozicija atributa u zadnjem polju:
Nominalna fraza u genitivu:	Nominalna fraza u genitivu:
- početak <u>realizacije</u>	- <u>Ulazak Crne Gore</u> u NATO
Prepozitivna fraza <i>von</i> :	Prepozitivna fraza <i>od strane</i> :
- <u>den Sieg von Macron</u>	- <u>gušenje posebnih identiteta od strane</u>
Prepozitivna fraza <i>durch</i> :	<u>dominantne nacije</u>
- <u>Bedrohung durch den politischen Gegner</u>	

1.2. Objekatski genitiv

1.2.1. Objekatski genitiv u njemačkom jeziku

Objekatski genitiv („Genitivus obiectivus“) je dopuna uz deverbativnu imenicu, koja u odgovarajućoj rečenici ima ekvivalent u formi nominalne fraze u akuzativu u funkciji rečenične dopune u akuzativu. Na semantičkom planu preuzima ulogu **pacijensa** (onoga koji je na bilo koji način pogodan radnjom). U njemačkom jeziku najčešće zauzima **postnuklearnu poziciju**, u vidu **nominalne fraze u genitivu**:

- (1) (...) *die Eroberung einer Halbinsel* (...) (FAZ¹)
- (2) (...) *die Zerstörung des Gegners* (...) (DZ¹)
- (3) (...) *eine Demonstration der Stärke* (...) (FAZ²)

Dopuna u akuzativu uz glagole *erobern*, *zerstören* i *demonstrieren* dobila je izmijenjenu morfosintaksičku formu – u ovom slučaju nominalnu frazu u genitivu: *eine Halbinsel erobern* → *die Eroberung einer Halbinsel*.

Osim nominalne fraze u genitivu, objekatski genitiv je moguće sresti i u varijanti **saksonskog genitiva**, pri čemu zauzima **prenuklearnu poziciju** u frazi. Primjeri iz korpusa su:

- (4) (...) *Martin Schulz' Nominierung* (...) (DZ¹)
- (5) (...) *Comeys Entlassung* (...) (FAZ¹)
- (6) (...) *Tolus Verhaftung* (...) (SDZ¹)

U primjeru (4) upotrijebljen je apostrof kao zamjena za nastavak u genitivu (*Schulz'*). Ovdje se upotreba apostrofa, kao i u slučaju subjekatskog genitiva, odnosi na sva vlastita imena koja se završavaju na suglasnik *-s*, *-ss*, *-ß*, *-z*, *-tz*, *-x* i zauzimaju prenuklearnu poziciju u frazi.

Realizacijom semantičke uloge agensa u prenuklearnoj poziciji, konstrukcije (4), (5) i (6) razvile su mogućnost dvosmislene interpretacije (subjekatskog i objekatskog genitiva): *Tolus Verhaftung* → *Tolu verhaftet (jemanden)* vs. *Tolu wird verhaftet*. Primjeri se smatraju posebno interesantnim, ako se uzme u obzir Velkeova teorija o nasljeđivanju valentnosti – oslanjajući se na pravilo tvorbe riječi, atributu *Tolus* bi se u ovom slučaju pripisao saksonski genitiv u objekatskom značenju, jer je imenica *Verhaftung* izvedena od tranzitivnog perfektivnog glagola. S druge strane, imajući u vidu semantičku bliskost subjekatskog genitiva i izvornog posesivnog genitiva, atribut *Tolus* bi mogao imati i subjekatsko značenje. U tom slučaju je potrebno tražiti u širem kontekstu dodatnu informaciju o atributu:

(7) (...) *Wie das Auswärtige Amt am Freitag bestätigte, wurde die deutsche Staatsbürgerin Meşale Tolu am 30. April in ihrer Wohnung in Istanbul festgenommen (...) Mit Tolus Verhaftung sitzen nun sechs Deutsche mit türkischen Wurzeln in der Türkei in Haft (...)* (SDZ¹)

Dvosmislenosti su moguće i prilikom zamjene objekatskog genitiva **posesivnim determinativom**, kao na sljedećem primjeru:

(8) (...) *seiner Entlassung* (...) (SDZ²)

Rješavaju se sagledavanjem šireg konteksta:

(9) (...) *Der Berliner Maler Otto Nagel wurde 1937 verhaftet, ins KZ Sachsenhausen verschleppt, nach wenigen Tagen kam er wieder frei und fertigte – zwei Stunden nach seiner Entlassung – ein Selbstporträt, Pastell auf Packpapier, der Hintegrund mit weißer Frabe abgesetzt. (...)* (SDZ²)

Kao i u slučaju subjekatskog genitiva, objekatski genitiv je moguće zamijeniti **prepozitivnom konstrukcijom sa von**. Zabilježeni su sljedeći primjeri:

(10) (...) *die Lieferung von 140 Flugzeugen in die Volksrepublik* (...) (FAZ²)

- (11) (...) *die Wahl von Donald Trump* (...) (SDZ²)
 (12) (...) *die Förderung von Innovation* (...) (SDZ²)
 (13) (...) *Die Zuteilung von Rechten* (...) (FAZ²)

Prema Admoniju, upotreba prepozitivne fraze sa *von* uslovljena je istim pravilima koja važe i za subjekatski genitiv⁵². U primjerima (14) i (15) prepozitivna konstrukcija sa *von* nije realizovana, jer su morfološka obilježja genitiva već prisutna u frazi (upotrijebljeni su pridjevi *staatlicher* i *neuer*):

- (14) (...) *die Einführung staatlicher Gesichtslehrbücher* (...) (SDZ¹)
 (15) (...) *der Beheimatigung neuer geistlicher Bewegungen* (...) (FAZ²)

Drugi primjeri iz korpusa će pokazati da to nije uvijek slučaj, što navodi na zaključak o stilskoj upotrebi ove prepozitivne konstrukcije:

- (16) (...) *das Einnehmen von entsprechenden Körperhaltungen* (...) (FAZ²)
 (17) (...) *den Zerstörungen von verhassten Symbolen* (...) (FAZ²)

U slučaju istovremene realizacije subjekatskog i objekatskog genitiva, postnuklearnu poziciju će najprije zauzeti objekatski genitiv (18, 20, 21) ili njegova konkurentna forma u vidu prepozitivne fraze (19), dok će pozicija subjekatskog genitiva varirati između prednjeg polja u varijanti saksonskog genitiva (18) i zadnjeg polja u formi prepozitivne fraze sa *von* ili *durch* (19, 20, 21):

- (18) (...) *Tolus Besuch einer Beerdigung zweier MLKP-Mitglieder* (...) (SDZ¹)
 (19) (...) *die Identifizierung von Migranten durch Polizisten* (...) (FAZ²)
 (20) (...) *Entlassung Comeys von Rosenstein* (...) (FAZ¹)
 (21) (...) *die Erziehung des Menschengeschlechtes durch die Kunst* (DZ²)

U pojedinim primjerima, gdje bi se po pravilu očekivala realizacija objekatskog genitiva u frazi, došlo je do blokiranja, zbog čega su upotrijebljene **različite prepozitivne konstrukcije**:

- (22) (...) *diese hausgebackene Liebe zu Träumen* (...) (DZ²)
 (23) (...) *die europäische Forderung nach einem unabhängigen Investitionsschutz* (...) (FAZ²)

⁵² Pogledati poglavlje 1.1.1. Subjekatski genitiv u njemačkom jeziku.

Upotreba prepozitivne konstrukcije na primjeru (22) dovodi se u vezu sa leksičkim značenjem imenica izvedenih od imperfektivnih glagola sa značenjem psihičkog procesa. U skladu sa značenjem, imenica *Liebe* može da realizuje isključivo agens u formi genitiva, dok je za nasljeđivanje pacijensa neophodna prepozitivna konstrukcija – upotrebom objekatskog genitiva bi se generisali nekorektni iskazi (**diese hausgebackene Liebe der Träume*). Iako ne posjeduje značenje psihičkog procesa, semantika imperfektivnog tranzitivnog glagola *fordern* na primjeru (23) blokirala je postnuklearnu realizaciju objekatskog genitiva u frazi i pronašla rješenje u prepozitivnoj konstrukciji sa *nach*. S osvrtom na Velkeovu teoriju, izvodi se zaključak da, imenice izvedene od imperfektivnih tranzitivnih glagola, uprkos mogućnosti realizacije subjekatskog i objekatskog genitiva u zadnjem polju, semantički su naklonjenije subjekatskom genitivu (za realizaciju objekatske informacije se najčešće traži drugo rješenje).

1.2.2. Objekatski genitiv u crnogorskom jeziku

U crnogorskom jeziku, objekatski genitiv se najčešće javlja u **zadnjem polju**, u vidu **nominalne fraze u genitivu**. Zabilježeni su sljedeći primjeri:

- (1) (...) *prevazilaženje duboke političke krize* (...) (V¹)
- (2) (...) *donošnje potpuno novog akta* (...) (P¹)
- (3) (...) *sprečavanje korupcije* (...) (DN¹)
- (4) (...) *poštovanje različitih kultura* (...) (DN²)

Na osnovu navedenih primjera, konstatuje se da je deverbativna imenica naslijedila, u semantičkom smislu, valentnost glagola – rečenična dopuna u akuzativu je nominalizacijom preuzela formu nominalne fraze u genitivu: *prevazilazi duboku političku krizu* → *prevazilaženje duboke političke krize*.

Kao mogućnost zamjene objekatskog genitiva, Mrazović i Vukadinović (1990: 289) navode upotrebu **posesivnog pridjeva** u slučaju da atribut označava vlastito ime, što često može da izazove dvosmislene interpretacije (subjekatsko i objekatsko značenje): *Petrovo saslušavanje je proteklo bez incidenata*. U korpusu, međutim, nije zabilježen sličan primjer – izdvojeni su primjeri upotrebe vlastitih imena u formi objekatskog genitiva samo u postnuklearnoj poziciji:

(5) (...) *nedavna smjena Adnana Muhovića sa mjesta predsjednika SO Petnjica* (...) (DN¹)

S druge strane, uključivanje konteksta je važno prilikom tumačenja **posesivnog determinativa**, kao mogućnosti zamjene za objekatski genitiv:

(6) (...) *njena tumačenja kroz vrijeme* (...) (V²)

(7) (...) *Crnogorska akademija nauka i umjetnosti organizuje danas, u 12 časova, naučnu tribinu na temu „Danteova komedija i njena tumačenja kroz vrijeme“* (...)

U slučaju istovremene realizacije subjekatskog i objekatskog genitiva u frazi, objekatski genitiv zadržava poziciju u zadnjem polju, jer je semantički bliži tranzitivnom glagolu, dok subjekatski genitiv traži rješenje u formi posesivnog pridjeva (8) ili u formi prepozitivne fraze *od strane* (9):

(8) (...) *Zogovićevo razumijevanje jezika* (...) (P²)

(9) (...) *gušenje posebnih identiteta od strane dominantne nacije* (...) (DN²)

Dalja analiza korpusa pokazala je da pojedine imenice ne mogu da realizuju objekatski genitiv koji bi odgovarao rečeničnoj dopuni u akuzativu:

(10) (...) *američka podrška Crnoj Gori* (...) (DN²)

(11) (...) *poziv svim prisutnima* (...) (V²)

(12) (...) *posjeti Crnoj Gori* (...) (P²)

Popadić (1988: 55) analizira slične primjere deverbativne imenice i zaključuje da je kod imenica kao što su *poziv*, *podrška* i *posjeta* došlo do semantičke restrikcije (sužavanja značenja) – deverbativna imenica jedino može da realizuje subjekatski genitiv, dok bi za objekatski genitiv morala da se uključi druga forma – u ovom slučaju **atribut u dativu** (*pozvati sve prisutne* → *poziv svim prisutnima*). Mrazović i Vukadinović (1990: 289) navode sljedeći kriterijum – ukoliko bi se uz imenicu (*poziv*), umjesto dopune u dativu (*svim prisutnima*), upotrijebila dopuna u genitivu (*svih prisutnih*), došlo bi do promjene značenja – genitivska dopuna ne bi bila više objekatska, već subjekatska. Pomenuti autori nalaze objašnjenje u tvorbi riječi – kod imenica koje pripadaju semantičkoj klasi nomina acti mnogo su češća blokiranja objekatskog genitiva, nego kod imenica koje pripadaju grupi nomina actionis. U prvu grupu spadaju imenice koje su najčešće izvedene od perfektivnih glagola i označavaju završetak ili rezultat radnje (rezultativnost), dok u drugu grupu ubrajamo imenice izvedene od imperfektivnih, rjeđe

perfektivnih glagola sa značenjem procesa (procesualnost). Upravo nedostatak procesualnosti kod nomina acti može se smatrati razlogom za blokiranje.

Pored dopune u dativu, kao zamjena za blokirani objekatski genitiv često mogu poslužiti i **različite prepozitivne konstrukcije:**

(13) (...) *želja za podjelom zajedničkih vrijednosti* (...) (P²)

(14) (...) *zahtjev za izmjenu novčane kaznom zatvora* (...) (DN¹)

Kao i u prethodnom slučaju, u primjerima (13) i (14) evidentiran je nedostatak procesualne komponente u leksičkom značenju deverbativne imenice, što je uslovalo blokiranje objekatskog genitiva. Zamjena u formi prepozitive fraze je poslužila kao jedino konstrukciono rješenje.

Ovdje je zanimljivo istaći sljedeće zapažanje - u njemačkom jeziku se pokazalo da kod imenica izvedenih od tranzitivnih glagola, glagolski vid može često da igra ulogu u tumačenju atributa u genitivu (perfektivni tranzitivni glagoli su naklonjeniji objekatskom, dok su imperfektivni tranzitivni glagoli naklonjeniji subjekatskom genitivu). Prilikom tumačenja nominalizovanih konstrukcija u crnogorskom jeziku, polazi se najprije od tranzitivnosti i intranzitivnosti glagola – glagolski vid nije nužno uključivati u interpretaciju:

(15) (...) *nedavna smjena Adnana Muhovića sa mjesta predsjednika SO Petnjica* (...) (DN¹)

(16) (...) *smjenjivanja predsjednika SO Petnjica* (DN¹)

U oba primjera realizovan je objekatski genitiv, iako je u prvom slučaju riječ o imenici izvedenoj od perfektivnog tranzitivnog glagola, a u drugom slučaju o imenici izvedenoj od imperfektivnog tranzitivnog glagola. U navedenim frazama je na upotrebu objekatskog genitiva presudno uticala tranzitivnost glagola.

1.2.3. Tabelarni prikaz objekatskog genitiva i konkurentnih formi u njemačkom i crnogorskom jeziku

<i>Njemački jezik</i>	<i>Crnogorski jezik</i>
Forma atributa:	
<p style="text-align: center;">Osnovna forma</p> <p>Nominalna fraza u genitivu:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>die Eroberung <u>einer Halbinsel</u></i> <p>Saksonski genitiv:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i><u>Martin Schulz</u>' Nominierung</i> 	<p style="text-align: center;">Osnovna forma</p> <p>Nominalna fraza u genitivu:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>prevazilaženje <u>duboke političke krize</u></i>
<p style="text-align: center;">Konkurentne forme:</p> <p>Prepozitivna fraza von:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>die Förderung <u>von Innovation</u></i> <p>Različite prepozitivne konstrukcije:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>diese hausgebackene Liebe <u>zu Träumen</u></i> <p>Posesivni determinativ:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i><u>seiner</u> Entlassung</i> 	<p style="text-align: center;">Konkurentne forme:</p> <p>Nominalna fraza u dativu:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>poziv <u>svim prisutnima</u></i> <p>Različite prepozitivne konstrukcije:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>želja <u>za podjelom zajedničkih vrijednosti</u></i> <p>Posesivni determinativ:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i><u>njena</u> tumačenja kroz vrijeme</i> <p>Posesivni pridjev:</p> <p style="text-align: center;">(nije zabilježeno u korpusu)</p>
Pozicija atributa u frazi:	
<p style="text-align: center;">Pozicija atributa u prednjem polju:</p> <p>Saksonski genitiv:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i><u>Comeys</u> Entlassung</i> <p>Posesivni determinativ:</p> <p><i><u>seiner</u> Entlassung</i></p>	<p style="text-align: center;">Pozicija atributa u prednjem polju:</p> <p>Posesivni determinativ:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i><u>njena</u> tumačenja kroz vrijeme</i>
<p style="text-align: center;">Pozicija atributa u zadnjem polju:</p> <p>Nominalna fraza u genitivu:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>eine Demontstration <u>der Stärke</u></i> <p>Prepozitivna fraza von:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>Die Zuteilung <u>von Rechten</u></i> 	<p style="text-align: center;">Pozicija atributa u zadnjem polju:</p> <p>Nominalna fraza u genitivu:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>donošenje <u>potpuno novog akta</u></i> <p>Nominalna fraza u dativu:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>posjeti <u>Crnoj Gori</u></i>

Različite prepozitivne konstrukcije: - <i>die europäische Forderung <u>nach einem unabhängigen Investitionsschutz</u></i>	Različite prepozitivne konstrukcije - <i>zahtjev <u>za izmjenu novčane kaznom zatvora</u></i>
--	--

1.3. Ablativni genitiv

1.3.1. Ablativni genitiv u crnogorskom jeziku

Za razliku od njemačkog jezika, koji ne bilježi sličnu jezičku pojavu, ablativni genitiv („Genitivus ablativus“) svojstven je crnogorskom jeziku, i predstavlja dopunu uz deverbativne imenice, koje u leksičkoj semantici nose obilježje ablativnosti: udaljavanje – odvajanje, poput *lišavanje slobode, oslobađanje poreza, razrješavanje dužnosti* (Mrazović/Vukadinović 1990: 293).

Deverbativne imenice nasljeđuju ablativni genitiv od glagola, pri čemu se zadržava ista forma dopune – **nominalna fraza u genitivu** (*lišiti slobode → lišavanje slobode*) u **postnukelarnoj poziciji**. U korpusu, međutim, nije zabilježen sličan primjer – razlog tome leži u malom broju deverbativnih imenica koje mogu da realizuju navedeni atribut. Osim genitiva, značenje ablativnosti moguće je izraziti i u drugoj formi – iz korpusa se izdvaja primjer deverbativne imenice i **prepozitivne konstrukcije od + genitiv**:

(1) (...) *odbrana od sadašnjosti* (...) (P²)

U primjeru (1) deverbativna imenica je zadržala ablativno značenje glagola (*odbraniti se od nečega/nekoga*) i shodno tome realizovala obligatornu prepozitivnu dopunu⁵³. Iako ablativni genitiv poznaje obje forme, upotreba slobodnog genitiva u navedenom primjeru nije moguća, a razlog tome leži u sinkretizmu sa formom objekatskog, odnosno subjekatskog genitiva (**odbrana sadašnjosti*).

⁵³ Pogledati poglavlje 3.2. Prepozitivna dopuna u crnogorskom jeziku.

1.3.2. Tabela prikaz ablativnog genitiva u crnogorskom jeziku

<i>Njemački jezik</i>	<i>Crnogorski jezik</i>
Forma atributa:	
	Osnovna forma: (nije zabilježeno u korpusu)
	Konkurentna forma: Prepozitivna fraza <i>od</i> + genitiv: - <i>odbrana od sadašnjosti</i>
Pozicija atributa u frazi:	
	Pozicija atributa u zadnjem polju: - <i>odbrana od sadašnjosti</i>

2. Dopuna u dativu

2.1. Dopuna u dativu u crnogorskom jeziku

Kao i u slučaju ablativnog genitiva, upotreba dopune u dativu („Dativergänzung“) karakteristična je samo za crnogorski jezik⁵⁴. Atribut se realizuje u **zadnjem polju** u formi **nominalne fraze u dativu**. Izdvojeni su sljedeći primjeri:

- (1) (...) *doprinos bezbjednosti regiona* (...) (V²)
- (2) (...) *dobrovoljno pridruživanje Alijansi* (...) (P¹)
- (3) (...) *pristupanje Alijansi* (...) (P²)
- (4) (...) *protivljenje kandidaturi Jonice* (...) (P²)

Deverbativna imenica je zadržala istovjetno značenje i funkciju dativa od glagola (*doprinositi bezbjednosti regiona* → *doprinos bezbjednosti regiona*) – u primjerima (1-4), atribut u dativu je

⁵⁴ Iako predstavlja rijetku pojavu u njemačkom jeziku, dopunu u dativu je moguće sresti u jeziku štampe, uglavnom u naslovima novinskih članaka: *Kampf dem Suchtgift* (Popadić 1988: 107).

poslužio kao semantička dopuna deverbativnim imenicama izvedenim od intransitivnih glagola s obilježjem direktivnosti (usmjerenosti), koje se manifestuje kao stremljenje, vjerovanje, praštanje, protivljenje, izlaganje, potčinjavanje, pomaganje, upućivanje različitih osjećanja ili raspoloženja, izazivanje koristi/štete i sl. (Piper *et al.* 2005: 185).

S osvrtno na poglavlje o objekatskom genitivu, pokazalo se da dopuna u dativu ne mora uvijek da odgovara sintaksičkoj valentnosti glagola:

(5) (...) *podrška civilnom sektoru* (...) (DN¹)

U primjeru (5) blokirana je realizacija objekatskog genitiva koji odgovara rečeničnoj dopuni u akuzativu⁵⁵. Zahvaljujući semantičkoj vezi deverbativne imenice i tranzitivnog glagola, dopuna u dativu je zadržala značenje (u najširem smislu shvaćenog) objekta-cilja statičke i dinamičke usmjerenosti.

2.2. Tabelarni prikaz dopune u dativu u crnogorskom jeziku

<i>Njemački jezik</i>	<i>Crnogorski jezik</i>
Forma atributa:	
	Osnovna forma: Nominalna fraza u dativu: - <i>doprinos <u>bezbjednosti regiona</u></i>
Pozicija atributa u frazi:	
	Pozicija atributa u zadnjem polju: - <i>pristupanje <u>Alijansi</u></i>

⁵⁵ Pogledati poglavlje 1.2.2. Objekatski genitiv u crnogorskom jeziku.

3. Prepozitivna dopuna

3.1. Prepozitivna dopuna u njemačkom jeziku

Prepozitivna dopuna („Präpositionalergänzung“) kao dopuna uz deverbativnu imenicu sadrži obavezan i nezamjenljiv predlog bez samostalnog značenja⁵⁶. U formi **prepozitivne fraze** zauzima isključivo poziciju u **zadnjem polju**:

- (1) (...) *der Hoffnung auf eine bessere Zukunft* (...) (SDZ)¹
- (2) (...) *den Kampf gegen den Terrorismus* (...) (SDZ)²
- (3) (...) *die erhitzten Debatten über die Rolle des Islams* (...) (FAZ)¹
- (4) (...) *die Anpassung an die Standards* (FAZ)²
- (5) (...) *dem Schutz der Welt vor Cyber Bedrohungen* (DZ)¹

U navedenim primjerima, deverbativna imenica je, u semantičkom i sintaksičkom smislu, zadržala valentnost glagola od kog je izvedena: *hoffen auf eine bessere Zukunft* → *Hoffnung auf eine bessere Zukunft*.

U slučaju realizacije dvije dopune u zadnjem polju, prepozitivna dopuna daje prednost dopuni u genitivu:

- (5) (...) *dem Schutz der Welt vor Cyber Bedrohungen* (...) (SDZ)²

S druge strane, zabilježena su i određena blokiranja u realizaciji – iz korpusa je izdvojena upotreba prepozitivne dopune kao zamjene za sljedeće rečenične dopune:

(a) Prepozitivna dopuna vs. dopuna u akuzativu⁵⁷:

- (6) (...) *die europäische Forderung nach einem unabhängigen Investitionsschutz* (...) (FAZ)²
- (7) (...) *die neue Liebe zu Maike Richter* (...) (FAZ)²
- (8) (...) *die Kritik am Liberalismus* (...) (DZ)¹
- (9) (...) *Wunsch nach „Entschuldigung“* (SDZ)²

⁵⁶ Prema Engelovoj definiciji prepozitivne dopune (up. Engel 1996: 622).

⁵⁷ Pogledati poglavlje 1.2.1. Objekatski genitiv u njemačkom jeziku.

(10) (...) *der Hass auf die Eliten* (...) (DZ¹)

(b) Prepozitivna dopuna vs. dopuna u dativu:

(11) (...) *der Begegnung mit dem chinesischen Partnern* (...) (FAZ²)

(12) (...) *kein Vertrauen mehr in die Politik* (...) (SDZ¹)

(13) (...) *Hilfe für Verletzte* (...) (SDZ¹)

(14) (...) *der Zustimmung zu einem Verhandlungsmandat* (...) (FAZ²)

(c) Prepozitivna dopuna vs. dopuna u genitivu:

(15) (...) *einen Bedarf an Filmen* (...) (DZ¹)

(16) (...) *Gedenken an den Sieg über Nazideutschland* (...) (DZ¹)

(17) (...) *größten Bedarf an höherer Bildung* (...) (SDZ¹)

Primjeri nominalnih fraza (1-12) ukazuju na to da, procesom nominalizacije, dopune u akuzativu, dativu i genitivu dobijaju novu morfosintaksičku formu – prepozitivnu frazu (*Verletzten helfen* → *Hilfe für Verletzte*). Iako su dopune na morfosintaksičkom nivou različite (što znači da imenica i glagol posjeduju drugu sintaksičku valentnost), ovdje je, prema Velkeu (2011), riječ o nasljeđivanju semantičke valentnosti glagola – u navedenim primjerima, govornici sami formiraju prepozitivne konstrukcije kako bi omogućili nasljeđivanje semantičke uloge pacijensa. Glagolske dopune nijesu zadržale istu formu u nominalnoj frazi, jer bi se time generisale dvosmislene interpretacije (7) ili gramatički neispravne konstrukcije (14 i 15):

(7) *Maike Richter lieben* → (?) *Liebe der Maike Richeter*

(14) *dem Verhandlungsmandat zustimmen* → **Zustimmung dem Verhandlungsmandat*

(15) *der Filme bedürfen* → **einen Bedarf der Filme*

U pojedinim slučajevima, deverbativne imenice realizuju **različite prepozitivne konstrukcije** u odnosu na glagol od kog su izvedene (*sich interessieren für etwas* → *Interesse an etwas*):

(18) (...) *kein Interesse an der Lösung echter Probleme* (...) (DZ¹)

Tu je uključena i upotreba prepozitivne konstrukcije **zwischen** sa značenjem agensa (*China verhandelt mit den Vereinigten Staaten* → *der Verhandlungen zwischen China und den Vereinigten Staaten*):

(19) (...) *Eine engere Zusammenarbeit zwischen den Geheimdiensten Frankreichs und Deutschlands* (...) (DZ¹)

(20) (...) *der Verhandlungen zwischen China und den Vereinigten Staaten* (...) (FAZ¹)

(21) (...) *die Kommunikation zwischen Qatar auf der einen Seite und der von Riad angeführten Koalition andererseits* (...) (FAZ²)

Upotreba prepozitivnih konstrukcija zabilježena je i u slučaju leksičke disambigvacije polisemičnog genitiva:

(22) (...) *den Besuch bei den deutschen Soldaten* (...) (SDZ¹)

(23) (...) *dem Besuch des Sperbezirks* (...) (DZ¹)

(24) (...) *dem Besuch des chinesischen Staatspräsidenten Xi Jinping in Berlin* (...) (FAZ²)

Prisustvo obilježja iz semantičke opozicije živo : neživo uslovalo je objekatsku interpretaciju genitiva u primjeru (23) i subjekatsku interpretaciju u primjeru (24). Zbog prisustva semantičkog obilježja živo u imenici, autor se odlučio za varijantu sa prepozitivnom konstrukcijom *bei* (22) i time izbjegao mogućnost dvosmislene interpretacije genitiva:

(22) (?) *Besuch der deutschen Soldaten* (subjekatski/objekatski genitiv)

Na kraju, tu su i prepozitivne fraze sa **von** i **durch** koje služe kao zamjena za subjekatski i objekatski genitiv u frazi⁵⁸:

(25) (...) *ersten bilateralen Treffen von Russlands Präsident Putin und Donald Trump* (...) (SDZ²)

(26) (...) *die Aufnahme von Muslimen* (...) (DZ¹)

(27) (...) *die Finanzierung durch den Staat* (...) (DZ¹)

Iz sveobuhvatne analize navedenih primjera, dolazi se do zaključka da odabir određenog predloga u nominaloj frazi nekada nije moguće dovesti u vezu sa glagolom – neophodno je evidentirati razlike u realizaciji sintaksičke valentnosti deverbativnih imenica i glagola.

⁵⁸ Pogledati poglavlje 1.1.1 Subjekatski genitiv u njemačkom jeziku i poglavlje 1.2.1. Objekatski genitiv u njemačkom jeziku.

3.2. Prepozitivna dopuna u crnogorskom jeziku

Analiza korpusa pokazala je da deverbativne imenice u crnogorskom jeziku najčešće zadržavaju prepozitivnu dopunu od glagola, služeći time kao primjer nasljeđivanja sintaksičko-semantičke valentnosti glagola (*sarađivati sa NVO* → *saradnju sa NVO*):

- (1) (...) *saradnju sa NVO* (...) (V¹)
- (2) (...) *razgovori o filmu* (...) (V²)
- (3) (...) *poziv na učlanjenje* (...) (P¹)
- (4) (...) *interesovanja investitora za poljoprivrednu proizvodnju u Crnoj Gori* (...) (P²)
- (5) (...) *traganju za zajedničkim političkim identitetom* (...) (DN²)

U skladu sa navedenim primjerima, prepozitivna dopuna zauzima isključivo poziciju u **zadnjem polju** u formi **prepozitivne fraze**.

U slučaju realizacije dvije dopune u zadnjem polju, prepozitivna dopuna daje prednost dopuni u genitivu:

- (6) (...) *insistiranje SDP-a na ponavljanju izbora* (...) (V¹)

Usljed blokiranja u realizaciji rečenične dopune u nominalnoj frazi, zabilježena je upotreba odgovarajuće prepozitivne konstrukcije kao njene zamjene:

(a) Prepozitivna dopuna vs. dopuna u akuzativu:

- (7) (...) *očekivanja o izvodljivosti projekta* (...) (V¹)
- (8) (...) *zahtjev za otkazivanje sjednice* (...) (DN²)
- (9) (...) *napad na jednu članicu NATO-a* (...) (P²)

(b) Prepozitivna dopuna vs. dopuna u genitivu:

- (10) (...) *sjećanje na jednog anđela* (...) (P¹)

Kao i na primjeru njemačkog jezika, deverbativne imenice (7-10) su na semantičkom planu realizovale pacijens i time zadržale semantičku valentnost glagola. Zbog postojanja sinkretizma subjekatskog i objekatskog genitiva, prepozitivna dopuna je poslužila kao konstrukciono rješenje da se izbjegnu nepravilnosti u formulisanju iskaza (8) ili moguće dvosmislenosti (10):

(8) *zahtijevati otkazivanje sjednice* → **zahtjev otkazivanja sjednice*

(10) *sjećati se jednog anđela* → (?) *sjećanje jednog anđela*

Zbog razlike u sintaksičkoj valentnosti deverbativne imenice i glagola, izvodi se zaključak da je i u slučaju crnogorskog jezika neophodno evidentirati upotrebu odgovarajućeg predloga uz deverbativnu imenicu.

Ukoliko deverbativna imenica realizuje prepozitivnu dopunu sa *od*, onda je riječ o **ablativnom značenju dopune**. U korpusu je zabilježen jedan primjer⁵⁹:

(11) (...) *odbrana od sadašnjosti* (...) (P²)

Osim ablativnog značenja, prepozitivna konstrukcija sa *od* može da služi i kao zamjena za **subjekatski genitiv**⁶⁰:

(12) (...) *konačno preuzimanje Srbije od režima u Crnoj Gori* (...) (DN¹)

3.3. Tabelarni prikaz prepozitivne dopune u njemačkom i crnogorskom jeziku

<i>Njemački jezik</i>	<i>Crnogorski jezik</i>
Forma atributa:	
Osnovna forma:	Osnovna forma:
Prepozitivna fraza: - <i>der Hoffnung <u>auf eine bessere Zukunft</u></i>	Prepozitivna fraza: - <i>saradnju <u>sa NVO</u></i>
Prepozitivna dopuna kao konkurentna forma:	
Različite prepozitivne konstrukcije vs. rečenične dopune u akuzativu, dativu i genitivu : - <i>die neue Liebe <u>zu Maike Richter</u></i> ; - <i>kein Vertrauen mehr <u>in die Politik</u></i> ; - <i>Gedenken <u>an den Sieg über</u></i>	Različite prepozitivne konstrukcije vs. rečenične dopune u akuzativu i genitivu : - <i>zahtjev <u>za otkazivanje sjednice</u></i> ; - <i>sjećanje <u>na jednog anđela</u></i>

⁵⁹ Pogledati poglavlje 1.3.1. Ablativni genitiv u crnogorskom jeziku.

⁶⁰ Pogledati poglavlje 1.1.2. Subjekatski genitiv u crnogorskom jeziku.

<p><u>Nazideutschland</u></p> <p>Prepozitivna fraza <i>von</i> vs. subjekatski/objekatski genitiv:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>ersten bilateralen Treffen <u>von Russlands</u> <u>Präsident Putin und Donald Trump</u>;</i> - <i>die Aufnahme <u>von Muslimen</u></i> <p>Prepozitivna fraza <i>durch</i> vs. subjekatski genitiv:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>die Finanzierung <u>durch den Staat</u></i> <p>Prepozitivna dopuna vs. prepozitivna dopuna uz glagol:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>kein Interesse <u>an der Lösung echter Probleme</u></i> 	<p>Prepozitivna fraza <i>od strane</i> vs. subjekatski genitiv:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>konačno preuzimanje Srbije <u>od režima u Crnoj Gori</u></i> <p>Prepozitivna fraza <i>od</i> vs. ablativni genitiv:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>odbrana <u>od sadašnjosti</u></i>
Pozicija atributa u frazi:	
<p>Pozicija atributa u zadnjem polju:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>den Kampf <u>gegen den Terrorismus</u></i> 	<p>Pozicija atributa u zadnjem polju:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>razgovori <u>o filmu</u></i>

4. Direktivna dopuna

4.1. Direktivna dopuna u njemačkom jeziku

Direktivna dopuna („Direktivergänzung“) je karakteristična za deverbativne imenice koje svojim značenjem ukazuju na kretanje ka određenom cilju. Za razliku od predloga u prepozitivnoj dopuni, predlozi u direktivnoj dopuni⁶¹ su (kao i kod glagola) zamjenljivi i zadržavaju svoje

⁶¹ Mrazović i Vukadinović (1990) u svom radu koriste termin „adverbijalna dopuna“.

samostalno značenje obilježavanja pravca, poticanja ili rjeđe mjesta (Mrazović/Vukadinović 1990: 296). Izdvajaju se sljedeći primjeri:

- (1) (...) *einem Eintritt in die rechte Regierungskoalition* (...) (SDZ²)
- (2) (...) *ein Eintauchen in seine quecksilbrige Gefühls- und Gedankenwelt* (...) (FAZ¹)
- (3) (...) *eine Fahrt von Hamburg nach München* (...) (DZ¹)
- (4) (...) *der Blick in die Statistik* (...) (SDZ²)
- (5) (...) *ein Blick auf die Hochhäuser der Umgebung* (...) (FAZ¹)

Zamjenljivost predloga potvrđuju primjeri (4) i (5), u kojima deverbativna imenica može da vezuje za sebe različite prepozitivne fraze – *der Blick in / der Blick auf*.

U primjerima (1-5) deverbativna imenica je u istoj formi naslijedila direktivnu dopunu od glagola, dakle, formu **prepozitivne fraze** i njenu **postnuklearnu realizaciju**: *von Hamburg nach München fahren* → *eine Fahrt von Hamburg nach München*. Prema Engelu (2004: 299), realizacija direktivnog atributa u prednjem polju je također moguća, ali je i vrlo rijetka – u korpusu nije evidentiran sličan primjer⁶².

U slučaju realizacije više dopuna u nominalnoj frazi, direktivna dopuna će dati prednost dopuni u genitivu:

- (6) (...) *der demonstrativen Fahrt eines amerikanischen Kriegsschiffs durch von China illegal beanspruchte Gewässer im Südchinesischenmeer* (...) (FAZ²)
- (7) (...) *die Verbringung des Teufelzeugs in ein Endlager für hochgefährlichen Sonedrmüll* (...) (FAZ¹)

4.2. Direktivna dopuna u crnogorskom jeziku

Pravila za upotrebu direktivne dopune u njemačkom jeziku primjenljiva su i u crnogorskom jeziku – deverbativna imenica nasljeđuje direktivnu dopunu od glagola, dopuna zadržava formu **prepozitivne fraze** i zauzima poziciju u **zadnjem polju**. U korpusu su zabilježeni sljedeći primjeri:

⁶² Engel navodi sljedeći primjer za prenuklearnu poziciju dopune: *Nach Mostar die Straße* (2004: 299).

- (1) (...) *povratku opozicionih poslanika u Skupštinu* (...) (V¹)
 (2) (...) *prirodnom odlasku sa posla* (...) (V²)
 (3) (...) *ulazak Crne Gore u NATO* (...) (V²)

U svakom od navedenih primjera riječ je o direktivnoj dopuni koja označava pravac (*povratku opozicionih poslanika u Skupštinu*). Prema Mrazoviću i Vukadinović (1990: 297), deverbativne imenice izvedene od imperfektivnih i perfektivnih glagola, jednako mogu da realizuju direktivnu dopunu za pravac, dok se značenje mjesta isključivo vezuje za imenice koje su izvedene od imperfektivnog glagola – u korpusu nije zabilježen sličan primjer.⁶³

Kao i u njemačkom jeziku, u slučaju realizacije više dopuna u zadnjem polju, prednost se daje dopuni u genitivu:

- (4) (...) *prodor regionalnih proizvođača na evropsko tržište* (...) (V¹)
 (5) (...) *dolazak ozbiljnih američkih investitora u Crnu Goru* (...) (P²)

4.3. Tabelarni prikaz direktivne dopune u njemačkom i crnogorskom jeziku

<i>Njemački jezik</i>	<i>Crnogorski jezik</i>
Forma atributa:	
Osnovna forma:	Osnovna forma:
Prepozitivna fraza: <i>einem Eintritt <u>in die rechte Regierungskoalition</u></i>	Prepozitivna fraza: <i>povratku opozicionih poslanika <u>u Skupštinu</u></i>
Pozicija atributa u frazi:	
Pozicija atributa u zadnjem polju:	Pozicija atributa u zadnjem polju:
<i>der Blick <u>in die Statistik</u></i>	<i>prirodnom odlasku <u>sa posla</u></i>

⁶³ Mrazović i Vukadinović (1990: 297) navode sljedeći primjer: *Skakanje djece po sobi smeta komšijama*.

5. Instrumentalna dopuna

5.1. Instrumentalna dopuna u crnogorskom jeziku

Karakteristična samo za crnogorski jezik, instrumentalna dopuna („Instrumentalergänzung“) se javlja u formi **nominalne fraze u instrumentalu** sa pozicijom u **zadnjem polju**:

- (1) (...) *pouzdanije napajanje električnom energijom* (...) (DN²)
- (2) (...) *predsjedavanje Glavnim odborom* (...) (P²)
- (3) (...) *poslovanje hranom* (...) (P¹)
- (4) (...) *njegovo manevrisanje intenzitetom i bojom tona* (...) (P1)

Primjeri nominalnih fraza (1-4) potvrđuju činjenicu da deverbativne imenice nasljeđuju instrumentalnu dopunu od tranzitivnih glagola (*manevrisati intenzitetom → manevrisanje intenzitetom*). Za razliku od glagola, instrumentalna dopuna se rjeđe javlja uz imenice, o čemu svjedoči mali broj primjera iz korpusa (svi zabilježeni primjeri su gore navedeni). Razlog tome je ograničenje u tvorbi deverbativnih imenica – prema Popadić (1988: 113) ne mogu svi glagoli da formiraju deverbativnu imenicu (*šenući pameću → ?*) ili je njihova upotreba neuobičajena (*klonuti duhom → klonuće duhom*).

5.2. Tabelarni prikaz instrumentalne dopune u crnogorskom jeziku

<i>Njemački jezik</i>	<i>Crnogorski jezik</i>
Forma atributa:	
	Osnovna forma: Nominalna fraza u instrumentalu: - <i>poslovanje <u>hranom</u></i>
Pozicija atributa u frazi:	
	Pozicija atributa u zadnjem polju: - <i>njegovo manevrisanje <u>intenzitetom i bojom tona</u></i>

6. Verbativna dopuna

6.1. Verbativna dopuna u njemačkom jeziku

Verbativna dopuna („Verbativergänzung“) se u njemačkom jeziku javlja uz mali broj deverbativnih imenica⁶⁴ – iz korpusa je izdvojeno nekoliko primjera:

- (1) (...) *Frage, wie die Nato in der Incirlik-Affäre mit den schwierigen Partner umgehen solle*
(...) (FAZ²)
- (2) (...) *die Meinung durch, dass fast die Hälfte dieser Personen auch bei größer Nachfrage keinem Unternehmen vermittelbar sei* (...) (FAZ²)
- (3) (...) *die Befürchtung groß, dass die Auseinandersetzung auch auf andere Gebiete übergreifen könnte* (...) (FAZ²)
- (4) (...) *Meine Weigerung, mich ins Hölderlinsche Türmchen zurückzuziehen* (...) (DZ²)

Deverbativna imenica je nominalizacijom zadržala verbativnu dopunu od glagola – *sich fragen, wie die Nato in der Incirlik-Affäre mit den schwierigen Partner umgehen solle* → *Frage, wie die Nato in der Incirlik-Affäre mit den schwierigen Partner umgehen solle*. Isključivo se realizuje u formi **rečenice**⁶⁵ – u formi zavisne **dass-rečenice** kao u primjerima (2) i (3), zatim zavisne rečenice sa **upitnom riječju wie** u primjeru (1) i **inifinitivske konstrukcije** u primjeru (4). Zauzima uvijek poziciju u **zadnjem polju**, iza deverbativne imenice⁶⁶.

⁶⁴ Pojedine gramatike ne ubrajaju verbativni atribut u klasu dopuna, već navedenu pojavu objašnjavaju kao proširenu rečeničnu strukturu („erweiterte Strukturen“). S obzirom na to da kod pojedinih glagola (a time i imenica) postoji obligatorna dopuna u formi rečenice ili inifinitivske konstrukcije, izdvajanje navedene dopune smatra se opravdanim. Iako se verbativna dopuna razlikuje u odnosu na proširene rečenične strukture, u praksi ih je katkad teško razgraničiti: *Er fragte mich ob ich etwas zu essen bei mir habe*. Primjer je moguće interpretirati kao dopunu u akuzativu ili kao verbativnu dopunu (Schumacher 2004:36). Kako bi se izbjegle dvosmislene interpretacije u radu, analizirani su isključivo očigledni primjeri verbativne dopune, a uzete su u obzir deverbativne imenice izvedene od modalnih i modalitetnih glagola (*drohen, scheinen...*).

⁶⁵ Verbativna dopuna nikada ne može da se zamijeni nominalnom ili prepozitivnom frazom (Mrazović/Vukadinović 1990: 469).

⁶⁶ U slučaju istovremene realizacije dva atributa u zadnjem polju prednost se daje dopuni u genitivu. U korpusu, međutim, nije zabilježen sličan primjer.

6.2. Verbatimna dopuna u crnogorskom jeziku

Upotreba verbatimne dopune je zabilježena i na primjerima crnogorskog jezika – javlja se uz imenice izvedene od glagola koji zahtijevaju dopunu u formi **zavisne rečenice** (*tvrdi kako meso iz Brazila nije bezbjedno* → *tvrdnja kako meso iz Brazila nije bezbjedno*):

- (1) (...) *tvrdnja kako meso iz Brazila nije bezbjedno* (...) (P¹)
- (2) (...) *pitanje kako je EU zadovoljna primjenom tih sredstava* (...) (DN¹)
- (3) (...) *namjera Demokratske partije socijalista da sačuva koaliciju* (...) (DN¹)
- (4) (...) *pitanja naše redakcije šta stoji u obrazloženju Kneževićeve ostavke* (...) (P²)

U primjerima (1), (2) i (4) upotrijebljena je zavisna rečenica uvedena **upitnom riječju kako** odnosno **šta**, dok je u primjeru (3) zabilježena upotreba **da-rečenica**. Za razliku od njemačkog jezika, nominalna fraza u crnogorskom jeziku ne podržava verbatimnu dopunu u vidu infinitivske konstrukcije. Pozicija atributa je uvijek u **zadnjem polju** – u slučaju istovremene postnuklearne realizacije dva atributa, prednost se daje dopuni u genitivu:

- (5) (...) *pitanja naše redakcije šta stoji u obrazloženju Kneževićeve ostavke* (...) (P²)

Prema Alanoviću (2014: 61), deverbatimne imenice mogu da otvore slobodno mjesto za verbatimni atribut, iako glagol ne zahtijeva navedenu dopunu – *slutnja da će nešto lijepo da se desi*. U analizi korpusa ipak nije zabilježen sličan primjer.

6.3. Tabelarni prikaz verbatimne dopune u njemačkom i crnogorskom jeziku

<i>Njemački jezik</i>	<i>Crnogorski jezik</i>
Forma atributa:	
Osnovna forma:	Osnovna forma:
Zavisne <i>dass</i> -rečenice: - <i>die Befürchtung groß, <u>dass die Auseinandersetzung auch auf andere Gebeite übergreifen könnte</u></i>	Zavisne <i>da</i> -rečenice: - <i>namjera Demokratske partije socijalista <u>da sačuva koaliciju</u></i>

<p>Zavisne rečenice uvedene upitnom riječju:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>Frage, <u>wie die Nato in der Incirlik-Affäre mit den schwierigen Partner umgehen sollte</u></i> <p>Infinitivska konstrukcija:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>Meine Weigerung, <u>mich ins Hölderlinsche Türmchen zurückzuziehen</u></i> 	<p>Zavisne rečenice uvedene upitnom riječju:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>pitanje <u>kako je EU zadovoljna primjenom tih sredstava</u></i>
Pozicija atributa u frazi:	
<p>Pozicija atributa u zadnjem polju:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>die Meinung durch, <u>dass fast die Hälfte dieser Personen auch bei größer Nachfrage keinem Unternehmen vermittelbar sei</u></i> 	<p>Pozicija atributa u zadnjem polju:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>tvrdnja <u>kako meso iz Brazila nije bezbjedno</u></i>

V Statistička analiza

Statistička obrada podataka ima za cilj da utvrdi frekventnost pojedinačnih klasa dopuna uz deverbativnu imenicu, najčešće forme u kojima se određena dopuna realizuje i njenu poziciju u nominalnoj frazi.

Tabela br. 1:

Klasa dopuna	<i>Njemački jezik</i>	<i>Crnogorski jezik</i>
Dopuna u genitivu:	408 (55,51%)	511 (73,10%)
Dopuna u dativu:	/	31 (4,43%)
Prepozitivna dopuna:	269 (36,60%)	108 (15,45%)
Direktivna dopuna:	50 (6,80%)	27 (3,86%)
Instrumentalna dopuna:	/	6 (0,86%)
Verbativna dopuna:	8 (1,09%)	16 (2,29 %)
<u>UKUPNO:</u>	735 fraza	699 fraza

Na osnovu analize 735 nominalnih fraza u njemačkom i 699 fraza u crnogorskom jeziku, konstatuje se da deverbativna imenica najčešće otvara slobodno mjesto za dopunu u genitivu (55,51% i 73,10%) i za prepozitivnu dopunu (36,60% i 15,45%), dok su ostale dopune manje frekventne. U njemačkom jeziku potom slijede direktivna dopuna sa 6,80% i verbatimna dopuna sa 1,09%, a u crnogorskom manji procenat bilježe dopuna u dativu (4,43%), direktivna dopuna (3,86%), verbatimna dopuna (2,29%) i instrumentalna dopuna (0,86%).

Tabela br. 2

Dopuna u genitivu	<i>Njemački jezik</i>	<i>Crnogorski jezik</i>
Subjekatski genitiv:	151 (37,01%)	166 (32,49%)
Objekatski genitiv:	233 (57,11%)	345 (67,51%)
Ablativni genitiv:	/	(nije zabilježeno u korpusu)
Saksonski genitiv:	24 (5,88%)	/
<u>UKUPNO:</u>	408 fraza	511 fraza

Realizacija atributa u genitivu zabilježena je na primjeru 408 nominalnih fraza u njemačkom i 511 fraza u crnogorskom jeziku. U oba jezika, najveći broj dopuna je realizovan u formi objekatskog genitiva (57,11% i 67,51%), dok je na drugom mjestu subjekatski genitiv (37,01% i 32,49%). Upotreba saksonskog genitiva u njemačkom jeziku ustanovljena je kod 24 nominalne fraze, odnosno 5,88% analiziranog materijala. U crnogorskom jeziku nije evidentiran primjer ablativnog genitiva, a razlog tome leži u malom broju imenica koje mogu da otvore slobodno mjesto za navedenu dopunu.

Tabela br. 3

Subjekatski genitiv			
<i>Njemački jezik</i>		<i>Crnogorski jezik</i>	
Forma atributa:			
Osnovna forma:		Osnovna forma:	
Nominalna fraza u genitivu:	151 (53,17%)	Nominalna fraza u genitivu:	166 (86,46%)
Saksonski genitiv:	20 (7,04%)		
Konkurentne forme:		Konkurentne forme:	
Prepozitivna fraza <i>von</i> :	29 (10,21%)	Posesivni pridjev:	3 (1,56%)
Prepozitivna fraza <i>durch</i> :	14 (4,93%)	Prepozitivna fraza <i>od strane</i> :	8 (4,17%)
Posesivni determinativ:	70 (24,65%)	Posesivni determinativ:	15 (7,81%)
Pozicija atributa u frazi:			
Pozicija atributa u prednjem polju:	90 (31,69%)	Pozicija atributa u prednjem polju:	18 (9,38%)
Pozicija atributa u zadnjem polju:	194 (68,31%)	Pozicija atributa u zadnjem polju:	174 (90,62%)
UKUPNO:	284 fraze	192 fraze	

Na osnovu analize 284 fraze u njemačkom i 192 fraze u crnogorskom jeziku, utvrđeno je da subjekatski genitiv najčešće zadržava svoju osnovnu formu. Na primjeru njemačkog jezika riječ je o nominalnoj frazi u genitivu sa 53,17% i saksonskom genitivu sa 7,04%, dok je u crnogorskom jeziku realizacija osnovne forme znatno veća i iznosi 86,46%. Najčešća konku-

rentna forma u njemačkom jeziku je posesivni determinativ sa 24,65%, a nju slijede prepozitivna fraza *von* sa 10,21% i prepozitivna fraza *durch* sa 4,93%. Za razliku od njemačkog, u crnogorskom jeziku konkurentne forme bilježe slabiju upotrebu – posesivni determinativ sa 7,81%, prepozitivna fraza *od strane* sa 4,17% i prisvojni pridjev sa 1,56%. Analiza pozicije atributa u frazi ukazuje na to da je u njemačkom jeziku češća realizacija subjekatske informacije u zadnjem (68,31%), nego u prednjem polju (31,69%), dok je u crnogorskom jeziku ova razlika očiglednija – u prednjem 9,38%, a u zadnjem polju čak 90,62%.

Tabela br. 4

Objekatski genitiv			
<i>Njemački jezik</i>		<i>Crnogorski jezik</i>	
Forma atributa:			
Osnovna forma:		Osnovna forma:	
Nominalna fraza u genitivu:	233 (66,76%)	Nominalna fraza u genitivu:	345 (88,23%)
Saksonski genitiv:	4 (1,15%)		
Konkurentne forme:		Konkurentne forme:	
Prepozitivna fraza <i>von</i> :	61 (17,48%)	Posesivni pridjev:	(nije zabilježeno)
Različite prepozitivne konstrukcije:	45 (12,89%)	Nominalna fraza u dativu:	12 (3,07%)
Posesivni determinativ:	6 (1,72%)	Različite prepozitivne konstrukcije:	22 (5,63%)
		Posesivni determinativ:	12 (3,07%)
Pozicija atributa u frazi:			
Pozicija atributa u prednjem polju:	10 (2,87%)	Pozicija atributa u prednjem polju:	12 (3,07%)
Pozicija atributa u zadnjem polju:	339 (97,13%)	Pozicija atributa u zadnjem polju:	379 (96,93%)
UKUPNO:	349 fraza	391 fraza	

Od ukupnog broja analiziranih fraza, utvrđeno je da objekatski genitiv (kao i subjekatski) najčešće zadržava osnovnu formu. Na primjeru njemačkog jezika javljaju se nominalna fraza u genitivu sa 66,67% i saksonski genitiv sa 1,15%. Ovdje je važno naglasiti da realizacija saksonskog genitiva bilježi veću učestalost u značenju subjekta (24 fraze), nego objekta (4 fraze). U crnogorskom jeziku osnovna forma je zabilježena kod 88,23% ispitanih primjera. Najfrekventnija konkurentna forma u njemačkom jeziku je prepozitivna konstrukcija *von* (17,48%) – riječ je o nešto češćoj upotrebi u značenju objekta (61 fraza), nego subjekta (29 fraza). Nakon toga slijede različite prepozitivne konstrukcije sa 12,89% i posesivni determinativ sa 1,72%. U crnogorskom jeziku postoji mala razlika u upotrebi konkurentnih formi – različite prepozitivne konstrukcije čine 5,63%, dok nominalne fraze u dativu i posesivni determinativi čine 3,07% analiziranog materijala. Upotreba posesivnog pridjeva nije evidentirana u korpusu. Pozicija atributa u frazi je procentualno slična u oba jezika – dok prednje polje zauzima mali procenat atributa (2,87% u njemačkom i 3,07% u crnogorskom), zadnje polje bilježi znatno veći procenat realizacije (97,13% u njemačkom i 96,93% u crnogorskom jeziku).

Tabela br. 5

Prepozitivna dopuna		<i>Njemački jezik:</i>	<i>Crnogorski jezik:</i>
Podudarnost sintaksičke valentnosti deverbativne imenice i glagola:	DA:	196 (72,86%)	86 (79,63%)
	NE:	73 (27,14%)	22 (20,37%)
<u>UKUPNO:</u>		269 fraza	108 fraza
Prepozitivna dopuna vs. glagolska dopuna u genitivu:		3 (4,11%)	2 (9,09%)
Prepozitivna dopuna vs. glagolska dopuna u akuzativu:		34 (46,57%)	20 (90,91%)
Prepozitivna dopuna vs. glagolska dopuna u dativu:		10 (13,7%)	/
Prepozitivna dopuna vs. prepozitivna dopuna uz glagol		26 (35,62%)	/
<u>UKUPNO:</u>		73 fraze	22 fraze

Na primjeru prepozitivne dopune zabilježena je podudarnost sintaksičke valentnosti deverbativne imenice i glagola u 72,86% slučajeva u njemačkom i 79,63% slučajeva u crnogorskom jeziku. Ukoliko je realizacija dopune u njemačkom jeziku blokirana, prepozitivna dopuna služi najčešće kao zamjena za rečeničnu dopunu u akuzativu, odnosno za blokirani objekatski genitiv (46,57%). Na drugom mjestu su različite prepozitivne dopune uz imenicu i glagol (35,62%), dok su zamjene za rečeničnu dopunu u dativu (13,7%) i genitivu (4,11%) manje frekventne u analiziranom korpusu. U crnogorskom jeziku prepozitivna dopuna je u 90,91% slučajeva zamjena za blokirani objekatski genitiv, dok je u preostalih 9,09% zabilježena zamjena za rečeničnu dopunu u genitivu.

Tabela br. 6

Dopuna u dativu:		Crnogorski jezik:
Podudarnost sintaksičke valentnosti deverbativne imenice i glagola:	DA:	19 (61,29 %)
	NE:	12 (38,70%)
UKUPNO:		31 fraza

Na osnovu analize 31 fraze sa dopunom u dativu, konstatovana je podudarnost sintaksičke valentnosti deverbativne imenice i glagola kod više od polovine primjera (61,29%). U svim ostalim slučajevima (38,70%) riječ je o upotrebi atributa kao zamjene za blokirani objekatski genitiv.

Tabela br. 7

Verbativna dopuna:			
Njemački jezik:		Crnogorski jezik:	
<i>dass</i> -rečenice:	1 (12,5%)	<i>da</i> -rečenice:	5 (31,25%)
Zavisne rečenice uvedene upitnom riječju:	5 (62,5%)	Zavisne rečenice uvedene upitnom riječju:	11 (68,75%)
Infinitivske konstrukcije:	2 (25%)		
UKUPNO:	8 fraza		16 fraza

Iako se radi o malom broju primjera, verbatimni atribut u njemačkom jeziku bilježi realizaciju u formi zavisne rečenice uvedene upitnom riječju sa 62,5%, infinitivske konstrukcije sa 25% i *dass*-rečenice sa 12,5%. Kao i u njemačkom, u crnogorskom jeziku preovladava forma zavisne rečenice sa upitnom riječju (68,75%), dok se u ostalim slučajevima (31,25%) upotrebljavaju *da*-rečenice.

VI Zaključak

Rezultati dobijeni empirijskim istraživanjem potvrđuju činjenicu da deverbativne imenice iz semantičke klase *nomina actionis* i *nomina acti*, uprkos procesima leksikalizacije, zadržavaju svojstvo valentnosti. Na primjerima iz njemačkog i crnogorskog jezika zabilježene su podudarnosti u realizaciji određenih klasa dopuna, kao i sličnosti u rezultatima statističke analize.

Posmatranje valentnosti imenice sa aspekta valentnosti glagola pokazalo se opravdanim i smislenim – deverbativne imenice nasljeđuju od glagola ne samo leksičko značenje, već i njihovu valentnost. Valentnost je prvenstveno semantički određena (nasljeđivanje semantičkih uloga agensa i pacijensa na primjeru subjektaskog i objekatskog genitiva, kao i njihovih konkurentnih formi), dok je u ostalim slučajevima riječ o sintaksičko-semantičkoj podudarnosti (dopuna zadržava isto značenje i formu na primjeru ablativnog genitiva, atributa u dativu, zatim prepozitivnog, direktivnog, instrumentalnog i verbativnog atributa).

Primjeri asimetričnosti sintaksičke valentnosti deverbativne imenice i glagola objašnjavaju se razlikom u konstrukciji nominalne i verbalne fraze – u skladu sa značenjskim mogućnostima, genitiv predstavlja formalni konstrukcioni uslov da se određena dopuna realizuje u njemačkom jeziku. U crnogorskom jeziku je drugačija situacija – pored genitiva, deverbativna imenica vezuje za sebe i druge slobodne padeže: dativ i instrumental. Dodatni faktori koji utiču na realizaciju određene dopune su tvorba riječi i broj atributa u frazi.

- U okviru tvorbe riječi pokazalo se da, tranzitivnost i intransitivnost glagola, kao i glagolski vid utiču na realizaciju genitiva u subjektaskom ili objekatskom značenju. U oba jezika je konstatovano da imenice izvedene od intransitivnih glagola isključivo realizuju subjekatski genitiv, dok se u slučaju tranzitivnih glagola bilježi subjekatska i objekatska realizacija dopune u genitivu. U njemačkom jeziku kriterijum perfektivnosti/imperfektivnosti dodatno utiče na interpretaciju atributa u genitivu – imenice izvedene od perfektivnih tranzitivnih glagola češće realizuju objekatski genitiv, za razliku od imenica izvedenih od imperfektivnih tranzitivnih glagola koji bilježe učestaliju upotrebu subjektaskog genitiva. U crnogorskom jeziku interpretacija atributa bazira se na kriterijumu tranzitivnosti i intransitivnosti glagola,

dok se glagolski vid primjenjuje u tumačenju blokiranog objekatskog genitiva i direktivne dopune.

- Broj atributa u frazi određuje njihovu formu – ukoliko se realizuje više atributa u frazi, objašnjenje za poziciju i formu atributa traži se u semantici glagola. Tako na primjer semantička veza tranzitivnog glagola i imenice utiče na realizaciju objekatskog genitiva u zadnjem polju, dok se za subjekatski genitiv traži konstrukciono rješenje u prenuklearnoj, katkad i u postnuklearnoj poziciji, najčešće kroz upotrebu različitih prepozitivnih konstrukcija.

Dakle, za analizu nominalnih fraza nepohodno je pored sintaksičke, uključiti i semantičku interpretaciju, ali i pragmatičku. Dvosmislenosti u tumačenju nominalizovanih iskaza rješavaju se uključivanjem lingvističkog i ekstralingvističkog konteksta (pretpostavka, očekivanje, predznanje...) – *Tolus Verhaftung* → *Tolu verhaftet jemanden* vs. *Tolu wird verhaftet*. Posmatranje jezika u prirodnom kontekstu ukazuje na to da su pojave dvosmislenosti samo teorijski konstrukti.

Na kraju se želi istaći važnost i mogućnost primjene dobijenih rezultata u daljim istraživanjima:

- S obzirom na to da je svojstvo valentnosti prisutno kod imenica, neophodna je izrada rječnika valentnosti imenica, koji bi svoju praktičnu primjenu našao u nastavi stranih jezika – bilježenje semantičke i sintaksičke valentnosti imenice umnogome bi pomoglo u pravilnoj interpretaciji i produkciji nominalnih konstrukcija u oba jezika.
- Navedenu pojavu bi trebalo ispitati i na primjerima drugih klasa deverbativne imenice (misli se prvenstveno na klasu nomina agentis – *Kämpfer für / borac za*), ali i na primjeru deadjektivnih imenica, koje su nosioci nominalizovanih konstrukcija (*eifersüchtig auf* → *Eifersucht auf / ljubomoran na* → *ljubomora na*).
- Ovdje je važno skrenuti pažnju i na veoma frekventnu pojavu nominalizovanih konstrukcija u istraživačkom korpusu – budući da se radi o obilježju funkcionalnog stila, za dalja istraživanja bi bilo korisno ispitati i žanrovsku uslovljenost u pogledu produktivnosti i učestalosti upotrebe deverbativne imenice.

Simboli i skraćenice

→ rekonstruisana fraza

A Adjektiv (pridjev)

Det Determinativ (determinativ)

N/Nom Nomen (imenica)

NP Nominalphrase (nominalna fraza)

PrpP Präpositionalphrase (prepozitivna fraza)

S Satz (rečenica)

V Verb (glagol)

VP Verbalphrase (verbalna fraza)

Literatura

- Admoni, Wladimir (1973). *Die Entwicklungstendenzen des deutschen Satzbaus von heute*. München: Hueber Verlag.
- Alanović, Milivoj, Annette Đurović, Ulrich Engel, Smilja Srdić (2014). *Deutsch-serbische kontrastive Grammatik. Teil II – Das Nomen und der nominale Bereich*. München/Berlin/Washington D.C.: Verlag Otto Sagner.
- Bondzio, Wilhelm (1971). „Valenz, Bedeutung und Satzmodelle“. U: Helbig, Gerhard (ur.): *Beiträge zur Valenztheorie*, 85-104. Mouton: The Hague.
- Brinkmann, Hennig (1962). *Die deutsche Sprache. Gestalt und Leistung*. Düsseldorf: Pädagogischer Verlag Schwann.
- Čirgić, Adnan, Ivo Pranjković, Josip Silić (2010). *Gramatika crnogorskog jezika*. Podgorica: Ministarstvo prosvjete i nauke Crne Gore.
- Đorđević, Miloje, Ulrich Engel (2013). *Srpsko-nemački rečnik valentnosti glagola. Wörterbuch zur Verbvalenz Serbisch-Deutsch*. München/Berlin: Verlag Otto Sagner.
- Duden – Die Grammatik (2009). Mannheim/Wien/Zürich: Dudenverlag.
- Dürscheid, Christa (2012). *Syntax. Grundlagen und Theorien – 6. Auflage*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht GmbH & Co.
- Engel, Ulrich (1994). *Syntax der deutsche Gegenwartssprache. 3., völlig neu bearbeitete Auflage*. Berlin: Erich Schmidt Verlag.
- Engel, Ulrich (2004). *Deutsche Grammatik – Neue Bearbeitung*. München: Iudicium.
- Engel, Ulrich (1996). *Deutsche Grammatik – 3., Korrigierte Auflage*. Heidelberg: Julius Groos Verlag.
- Engel, Ulrich, Pavica Mrazović (ur.) (1986). *Kontrastive Grammatik Deutsch-Serbokroatisch*. Novi Sad: Institut za strane jezike i književnosti.
- Erben, Johannes (1972). *Deutsche Grammatik. Ein Abriss*. München: Max Hueber Verlag.
- Fleischer, Wolfgang, Irmhild Barz (2012). *Wortbildung der deutschen Gegenwartssprache. 4., völlig neu bearbeitete Auflage*. Berlin: De Gruyter.

- Golonka, Joanna (2002). *Ihre Meinung dazu oder: Wie denken Sie darüber? Zur Vererbung verbaler Valenzmerkmale in Nominalphrasen des Deutschen und des Polnischen. Eine Studie am Beispiel ausgewählter Verben und Verbalnomina des Denkens und des Urteilens*. Mannheim: IDS.
- Helbig, Gerhard, Joachim Buscha (2013). *Deutsche Grammatik – Ein Handbuch für den Ausländerunterricht*. Berlin/München/Wien/Zürich/New York: Klett-Langenscheidt.
- Helbig, Gerhard (1982). *Valenz – Satzglieder – semantische Kasus – Satzmodelle. Zur Theorie und Praxis des Deutschunterrichts für Ausländer*. Leipzig: VEB Verlag Enzyklopädie.
- Helbig, Gerhard (1992). *Probleme der Valenz- und Kasustheorie*. Tübingen: Niemeyer.
- Hentschel, Elke (2010). *Deutsche Grammatik*. Berlin/New York: De Gruyter.
- Herbst, Thomas (1983). *Untersuchungen zur Valenz englischer Adjektive und ihrer Nominalisierungen*. Tübingen: Gunter Naar Verlag.
- Hözlner, Matthias (2007). *Substantivvalenz. Korpusgestützte Untersuchungen zu Argumentrealisierungen deutscher Substantive*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag.
- Hrustić, Meliha (2010). *Pridjev i pridjevske dopune u njemačkom i bosanskom jeziku. Prikaz u svjetlu gramatike zavisnosti*. Sarajevo: Bosansko filološko društvo.
- Jürgens, Frank (1994). *Zur Entwicklung substantivischer Wortgruppen in wissenschaftlichen Texten des 19. und 20. Jahrhunderts*. Frankfurt am Main: Peter Lang Verlag.
- Klajn, Ivan (2005). *Gramatika srpskog jezika*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Lenk, Hartmut E. H., Hannele Kohvakka (2007). „Streiter für Gerechtigkeit und Teilnehmer am Meinungsstreit? Zur Valenz von Nomina Agentis im Deutschen und Finnischen“. U: Lenk, Hartmut E. H., Maik Walter (ur.): *Wahlverwandschaften: Valenz, Verben, Variatäten*, 195-218. Hildesheim: Olms.
- Madsen, Martin S. (2006). „Posesivni pridev, njegovo značenje i upotreba“. U: *Južnoslovenski filolog*, ZbMSS.-70, 333–347.
- Mel’čuk, Igor A. (2006). *Aspects of the Theory of Morphology*. Berlin, New York: De Gruyter
- Motsch, Wolfgang (2004). *Deutsche Wortbildung in Grundzügen. 2., überarbeitete Auflage*. Berlin/New York: De Gruyter.
- Mrazović, Pavica, Zora Vukadinović (1990). *Gramatika srpskohrvatskog jezika za strance*. Sremski Karlovci: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića.

- Piper Predrag, Ivana Antičić, Vladislava Ružić, Sreto Tanasić, Ljudmila Popović, Branko Tošović (2005). *Sintaksa savremenog srpskog jezika: Prosta rečenica (u redakciji Milke Ivić)*. Beograd: Institut za srpski jezik SANU, Beogradska knjiga, Matica srpska.
- Pon, Leonard (2011). *Nominalphrase in der deutschen Pressesprache von heute*. Doktorski rad. Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku.
- Popadić, Hanna, Božinka Petronijević, Miloje Đorđević (1988). *Untersuchungen zum Nominalbereich – deutsch-serbokroatisch*. Heidelberg: Julius Groos Verlag.
- Sandberg, Bengt (1979). *Zur Repräsentation, Besetzung und Funktion einiger zentraler Leerstellen bei Substantiven*. Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis.
- Sandberg, Bengt (1982). „Zur Valenz der Substantive“. U: *Deutsch als Fremdsprache* 5, 272-279. Leipzig.
- Schierholz, Stefan J. (2001). *Präpositionalattribute. Syntaktische und semantische Analysen*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag.
- Schumacher, Helmut, Jacqueline Kubczak (1998). „Verbvalenz – Nominalvalenz“. U: Bresson, Daniel, Jacqueline Kubczak (ur.): *Abstrakte Nomina. Vorarbeiten zu ihrer Erfassung in einem zweisprachigen syntagmatischen Wörterbuch*, 273-286. Tübingen: Gunter Grass Verlag.
- Schumacher, Helmut, Jacqueline Kubczak, Renate Schmidt, Vera de Ruiter (2004). *Valenzwörterbuch deutscher Verben*. Tübingen: Gunter Narr Verlag.
- Sommerfeldt, Karl-Ernst, Herbert Schreiber (1983). *Wörterbuch zur Valenz und Distribution der Substantive*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag.
- Srdić, Smilja (2010). „Teorija valentnosti i leksikografija“. U : *Riječ* IV, 47-59. Nikšić.
- Storrer, Angelika (2003). „Ergänzungen und Angaben“. U: Agel, Vilmos, Ludwig Eichinger, Hans-Werner Eroms, Peter Hellwig, Hans Jürgen Heringer, Henning Lobin (ur.): *Dependenz und Valenz. Ein internationales Handbuch der zeitgenössischen Forschung*, 764-780. Berlin: De Gruyter.
- Tesnière, Lucien (1959). *Éléments de syntaxe structurale*. Paris: Klincksieck.
- Tesnière, Lucien (1980). *Grundzüge der strukturalen Syntax. (Herausgegeben und übersetzt von Ulrich Engel)*. Stuttgart: Klett-Cotta.
- Teubert, Wolfgang (1979a). *Valenz des Substantivs*. Düsseldorf: Pädagogischer Verlag Schwann.

- Teubert, Wolfgang (1979b). „Ergänzungen und Angaben beim Substantiv“. U: *Mitteilungen des Instituts für deutsche Sprache* 5, 17-26.
- Welke, Klaus (2009). „Valenztheorie und Konstruktionsgrammatik“. U: *Zeitschrift für germanistische Linguistik* 37, 81-124.
- Welke, Klaus (2011). *Valenzgrammatik des deutschen – Eine Einführung*. Berlin/New York: De Gruyter.
- Welke, Klaus (2016). „Attribution unter konstruktionsgrammatischem Aspekt“. U: Hennig, Mathilde (ur.): *Komplexe Attribution. Ein Nominalstilphänomen aus sprachhistorischer, grammatischer, typologischer und funktionalstilistischer Perspektive*. Berlin/Boston: De Gruyter
- Žepić, Stanko (1975). „Gramatika zavisnosti i teorija valentnosti“. U: *Suvremena lingvistika* 11, 19–27.